

AK Parti Döneminde Göç ve Milliyetçilik 8

Abdullah Turan^{1*}

Özet

Bu bölüm, Türkiye'nin göç politikalarının AK Parti döneminde geçirdiği çok boyutlu dönüşümü, özellikle milliyetçilik ideolojisinin farklı biçimleri üzerinden analiz etmektedir. Tarihsel olarak ulus-devlet inşası, güvenlik ve etnik kimlik eksenlerinde şekillenen Türkiye'nin göç politikaları, AK Parti iktidarında hem uluslararası gelişmeler hem de partinin ideolojik yönelimleri doğrultusunda yeniden tanımlanmıştır. Bu çalışma, literatür taramasına dayalı nitel bir çerçevede, AK Parti döneminde göçün hangi ideolojik zeminde konumlandığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışma, AK Parti'nin 23 yıllık iktidarını üç alt dönemde ele almaktadır. İlk dönem olan 2002-2011 arası, göç yönetiminin kurumsallaştığı ve liberal normlara uyumun belirleyici olduğu bir evredir. AB süreciyle şekillenen bu dönemde Türkiye, etnik merkezli göç rejiminden uzaklaşmıştır. Göç aynı zamanda dış politikanın tamamlayıcı bir aracı hâline gelmiş, vize muafiyetleri ve bölgesel açılımlar Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesini güçlendirmiştir. Bununla birlikte coğrafi çekincenin korunması, milliyetçi devlet refleksinin tamamen ortadan kalkmadığını göstermektedir.

2011-2016 dönemi, Suriye iç savaşının tetiklediği kitlesel göçle birlikte ideolojik bir kırılmaya işaret etmektedir. AK Parti bu süreçte göçü “ensar-muhacir” söylemiyle dini ve tarihsel bir sorumluluk çerçevesinde meşrulaştırmış; muhafazakâr milliyetçilik ile Yeni Osmanlıcı perspektifi harmanlayarak açık kapı politikasını şekillendirmiştir. Böylece göç yönetimi hem Türkiye'nin uluslararası imajını destekleyen hem de iç siyasette muhafazakâr tabanı güçlendiren bir araç hâline gelmiştir.

2016 sonrası süreçte ise ekonomik yük, toplumsal tepkiler ve güvenlik kaygıları göç politikasında teritoryal milliyetçiliğin ağırlık kazanmasına yol açmıştır. Söylem daha güvenlikçi bir çerçeveye evrilmiş; kalanlar için uyum diğerleri içinde geri dönüş vurgusu öne çıkmıştır. Bununla birlikte uyum

1 Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, aturan40@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2743-6798

politikalarının tamamen terk edilmemesi, muhafazakâr kapsayıcılığın tümüyle ortadan kalkmadığını göstermektedir.

23 yıllık iktidarı değerlendirildiğinde AK Parti dönemi, göçe yaklaşım olarak liberal açılımdan muhafazakâr milliyetçi Yeni Osmanlıcı kapsayıcılığa, oradan da güvenlikçi-teritoryal milliyetçiliğe uzanan hibrit ve dalgalı bir göç politikası dönüşümü hayata geçirmiştir.

1.GİRİŞ

Türkiye, tarihsel olarak hem göç veren hem de göç alan bir ülke konumunda olmuştur. Göç veren yönüyle bakıldığında, Avrupa ve ABD'ye yönelik işgücü hareketliliği, nitelikli emek göçü, 1980 darbesi sonrasında yaşanan siyasi kaçışlar ve son yıllarda artan otoriterleşme nedeniyle yurt dışına yönelen aktivist ve profesyoneller dikkat çekmektedir. Göç alan yönünde ise, kaybedilen Osmanlı topraklarından gelen Türk kökenli nüfus, eski Sovyet coğrafyasından işgücü göçmenleri ve son on yıllarda özellikle Suriye başta olmak üzere komşu ülkeler ile Asya ve Afrika'dan gelen sığınmacılar Türkiye'ye yönelmiştir. Özellikle Suriyeli kitlesel göçü, Türkiye'nin göç rejiminin kurumsal yapıları, işgücü piyasası ve kamuoyu tartışmaları üzerinde belirleyici ve kalıcı etkiler yaratmıştır (Ataç vd., 2017:11).

Göç olgusu, yalnızca ekonomik veya güvenlik temelli bir hareketlilik biçimi değildir. Göç, devletlerin ideolojik yönelimlerinden, kimlik inşa süreçlerinden ve ulusal çıkar algılarından da derin biçimde etkilenmektedir. İdeolojiler, devletlerin siyasi kararlarını ve bu kararların somut bir yansıması olan politikaları biçimlendirmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren göç politikaları, dönemin hâkim ideolojik söylemlerine paralel olarak farklı biçimler almıştır. Örneğin, 1930'larda uygulanan iskân politikaları ulusal bütünlüğü pekiştirmeyi hedeflerken, 1989 Bulgaristan göçü döneminde etnik aidiyet ön planda tutulmuş, 2010'lardan itibaren ise özellikle Suriye iç savaşının ardından göç olgusu insani, dini ve güvenlik ekseninde yeniden tanımlanmıştır (Turan, 2023; Yılmaz vd., 2020:287-288).

Türkiye'de göç süreci tarihsel olarak dört temel evrede gerçekleşmiştir. İlk evrede, ulus-devletleşme süreci baskın olmuş ve ağırlıklı olarak Türk soylular göçmen olarak kabul edilmiştir. İkinci evrede (1990'lara kadar), kontrollü göç politikaları uygulanmış, ancak yoğun mülteci hareketliliği de yaşanmış ve göçmenlerin çoğunluğu hâlen Türk soylulardan oluşmuştur. Üçüncü evrede (2000'li yıllar), Avrupa Birliği (AB) ile uyum süreci doğrultusunda sınırlı göç politikaları geliştirilmiş, dördüncü ve son evrede ise AK Parti'nin açık kapı politikası ile Cumhuriyet tarihinin en büyük göç dalgası yaşanmıştır. Bu

süreçler, Türkiye’de göç politikalarının uluslararası olaylar ve konjonktürden nasıl etkilendiğini göstermektedir; özellikle AK Parti dönemi göç politikaları, geçmişten belirgin bir kopuşu temsil etmektedir (Özçelik, 2024:176-177). Bu çalışma için önemli olan üçüncü ve dördüncü evrede etkili olan siyasal yönetimin (AK Parti’nin) bu değişime sürüklenmesine neden olan gerekçeleri anlamak ve ideolojik olarak milliyetçiliğin etkisini açıklamaktır.

Literatürde göçün yönetimi (Adil, 2020; Örselli ve Babahanoğlu, 2016), göç politikaları (Efe, 2017; Tarlan, 2021; Yerli, 2018; Baykal, 2024), göçün nedenleri (Yılmaz, 2014; Yılmaz ve Karakaya, 2019), göçün toplumsal (Bostan, 2017; Arslan vd., 2021), bölgesel ve küresel etkileri (Akçay ve Deniz, 2021; Kayahan-Yüksel ve Yüksel, 2022) üzerine geniş bir birikim bulunmaktadır. Buna karşın, göç ile ideoloji arasındaki ilişkiyi doğrudan ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda, literatürde Cumhuriyet tarihi perspektifinden göç ve ideoloji konusuna eğilen (Turan, 2023), göçü milliyetçilik ve AB ilişkisi temelinde analiz eden (Ayaş ve Ünsal, 2024), göçü Avrupa ve Türkiye’de aşırı sağın yükselişi üzerinden inceleyen (Deniz ve Demircioğlu, 2024), göçü Suriye bağlamında milliyetçilik perspektifiyle değerlendiren (Kahya Nizam, 2019; Samanlı, 2024) ve -çalışma konusuna yakın olması açısından- göçün milliyetçilik üzerindeki etkilerini tartışan (Kartal, 2022) birer çalışma ile karşılaşmıştır. Bu çalışma ise, Türkiye’nin son 23 yılında iktidarda olan AK Parti’yi merkeze alarak, bir siyasi partinin iktidar sürecinde ideolojik (özelde milliyetçilik) yönelimindeki değişimin göç politikalarına nasıl yansıdığını ortaya koymasına bakımından literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Bu çalışma, “AK Parti döneminde göç politikaları nasıl şekillenmiştir ve bu politikalar milliyetçilik anlayışıyla nasıl ilişkilendirilebilir?” sorusu etrafında kurgulanmıştır. Bu doğrultuda yalnızca ideolojilerin göç politikaları üzerindeki etkisini tartışmakla kalmamakta, aynı zamanda milliyetçiliğin bir siyasi partinin göçe yönelik tutum ve söylemini nasıl belirlediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. AK Parti’nin 2002 sonrası “muhafazakâr demokrat” kimliğiyle şekillenen liberal temelli insani diplomasi söylemi, zaman içinde güvenlik, kimlik ve milliyetçilik eksenli bir göç yaklaşımına dönüşmüştür. Özellikle 2016 sonrasında milliyetçi vurguların belirgin şekilde artması ve tipolojik anlamda dönüşmesi, partinin göç politikalarında ideolojik bir yeniden konumlanışa işaret etmektedir. Bu bağlamda çalışmanın kapsamı, 2002’den günümüze uzanan ideolojik dönüşümün göç politikalarına nasıl yansıdığını inceleyerek milliyetçiliğin bu alandaki etkisini ortaya koymaktır.

Bu bağlamda çalışma, nitel bir araştırma yaklaşımı benimsemekte olup literatür taraması ile AK Parti’nin göç politikalarına yön veren söylemsel ve ideolojik eğilimlerin değerlendirilmesine dayanmaktadır. Bu doğrultuda

çalışma, teknik bir söylem analizi yapmaktan ziyade, göç olgusunun AK Parti iktidarı boyunca hangi ideolojik çerçevede konumlandığını incelemeyi amaçlamaktadır. İlk olarak göç ve milliyetçilik kavramları ele alınacak; ardından milliyetçiliğin göç politikaları üzerindeki etkisi değerlendirilecektir. Son olarak ise partinin göç politikalarında milliyetçiliğin nasıl yansıdığı tartışılarak, dönemsel dönüşümün politik boyutları ortaya konacaktır.

2.GÖÇ

Göç, bireylerin ve toplumların sosyal, ekonomik ve politik yapıları üzerinde derin etkiler yaratan çok boyutlu bir olgudur. Tarihsel süreçte göç, ulus-devletlerin sınır politikalarını, yasal düzenlemelerini ve uluslararası ilişkilerini şekillendiren temel bir faktör olmuştur. Türkiye’de göç, coğrafi konumu, tarihî mirası ve uluslararası ilişkiler bağlamında hem göç veren hem de göç alan bir ülke olarak özel bir öneme sahiptir. Bu nedenle göçün anlaşılabilmesi için öncelikle göçün yönetimi, göçün türleri ve göçle ilgili temel kavramların incelenmesi gerekmektedir.

2.1.Göç ve Göç Yönetimi

Türkiye’de göç konusundan söz edilince öncelikle bazı kavramların açıklanması gerekmektedir. Bu kavramların açıklanması aynı zamanda karıştırılan bazı kavramların anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda göç, göç yönetimi, göç türleri ve sığınmacı, mülteci, göçmen gibi kavramlar kısaca açıklanacaktır.

Türk dili ve kültüründe *göç* kavramı, bir kişinin ya da topluluğun evi barkıyla birlikte yer değiştirme eylemi olarak tanımlanmaktadır (Şenesen, 2022: 135). Göçlerin tanımı toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarına göre değişkenlik gösterdiğinden herkesin kabul ettiği net bir tanım ortaya konulmasa da (Yılmaz, 2020:37) yapılan göç tanımlarında çoğunlukla “bireyin tüm gelecek yaşantısını ya da yaşamının bir kısmını geçirmek için yaşadığı yerden başka bir yerleşim birimine hareket etmesi” şeklinde bir tanım ortaya çıkmaktadır (Tümtaş ve Ergun, 2016:1348). Kapsamlı bir tanım ortaya koyabilmek açısından göç: “bir bireyin ya da grubun siyasal, ekonomik, sosyal, ideolojik (etnik köken, dini inanç, savaş gibi) ve doğal (afet gibi) nedenlere dayalı olarak ortaya çıkan sorunu gidermek için veya huzur, mutluluk, barış ve yüksek refaha erişmek ve böylece daha fazla maddi ve manevi fırsat elde etmek için ikamet yerini değiştirmesi” olarak tanımlanmaktadır (Koçak ve Terzi, 2012: 163; TDK, 2022; Yıldız, 2017:1828).

Göç, içinde bulundurduğu değişkenler nedeniyle yönetilmesi zor bir süreçtir. Bazı ülkeler için avantaj ortaya çıkarsa da bazı ülkeler için çeşitli krizlere

sebepler olabilmektedir. Bu bağlamda göçün öngörülebilmesi ve yönetilebilmesi büyük önem taşımaktadır. “Göç yönetimi”, göç eden kimselerin ulaşmak istedikleri ülkeye/bölgeye/şehre girmeden evvel belirlenmiş olan birçok kural, uygulama ve hukuki düzenlemeye uygun davranış sergilenmesi ile başlayan; göç edenler hedef ülkeye/bölgeye/şehre girdiklerinde ve daha sonraki süreçte ortaya çıkması muhtemel ve öngörülebilir olan bir takım sorunlara ilişkin tedbirler alınmış olmasını içeren; bu süreçte her şeyin nizam içerisinde kontrol altında tutulması ve bu bakımdan ülkenin ekonomik, siyasal ve sosyo-beşeri yönden yıpranmasını engelleyecek bir düzeni devam ettirmeyi gerektiren/sağlayan (Günay vd., 2017:50); yasalar ve çeşitli bağlayıcıların getireceği yükümlülüklerin hesaba katılması ve ülkenin göç geleceğinin planlanması zorunluluğunu içeren çok önemli bir süreçtir (Yaman ve Güç, 2016:495-497).

Bu kapsamlı tanımın da gösterdiği üzere göç, yalnızca yasal mevzuatın yeni koşullara uyarlanmasını değil; göç eden nüfusun topluma uyum sağlamasını, ülke güvenliğinin korunmasını, ekonomik süreçlerin etkin biçimde yönetilmesini ve çok daha fazlasını gerektiren çok boyutlu bir olgudur. Bu nedenle göç, devletlerin kurumsal kapasitesini doğrudan etkileyen ve kapsamlı düzenlemeler yapmalarını zorunlu kılan (Arslan, vd., 2023) karmaşık bir süreç niteliği taşımaktadır. Türkiye açısından bakıldığında ise özellikle Suriyelilerin kitlesel gelişi, göç yönetiminin uygulanmasında önemli zorlukları beraberinde getirmiştir.

2.2.Göçün Türleri

Göç yönetimi bir ülkenin karşı karşıya kalacağı göç türlerini belirlemektedir. Göçün türleri konusunda literatürde herkesçe kabul gören bir tasnifleme şekli olmasa da çokça söz edilen bazılarına yer vermek gerekmektedir (Adıgüzel, 2016:20; Güllüpinar, 2012:57). Göç türlerinden önemli bir tanesi olan “mübadele göçü” Cumhuriyetin ilk yılları itibariyle Türkiye’de gerçekleşmiştir. Örneğini bilhassa Balkan Türk ve Müslümanlarının Anayurda getirilmesi içermiştir. Bu minvalde diğer ülke ile anlaşarak karşılıklı olarak vatandaşlar takas edilmiştir. Türkiye’de bu tür başka göçler de gerçekleşmiştir (Sayın vd., 2016:3). Türkiye’de çoğu kez gerçekleşen diğer bir göç türü ise “işçi göçü”dür; ikamet ettiği yerde iş bulmakta zorlanan ya da memnun olabileceği bir iş bulamayan kişilerin başka ülkelere/bölgelere iş bulmak üzere gitmesini ifade etmektedir (Yılmaz, 2014:1687). “Mevsimlik göç” ise bireylerin her yıl belirli zaman aralığında gerçek ikametinden ayrılarak farklı bir yerleşim yerine “çalışmak, gezmek veya dinlenmek” üzere gitmesini ifade etmektedir. Bu göç türü Türkiye’de çokça yaşanmaktadır (Öztürk ve Tekiner, 2017:149). Türkiye’de son yıllarda yaygınlaşan bir göç türü ise “transit göç”tür. Bu göçte göçmen, bulunduğu ülkeden hedef olarak belirlediği bir ülkeye geçmek için

başka ülkeyi geçici olarak kullanmaktadır (Tepealtı, 2019:126). Türkiye'nin yaşamaya maruz kaldığı diğer bir göç türü ise "beyin göçü"dür. Vasıflı göç olarak da ifade edilen bu türde liyakatli iş gücü, az gelişmiş ülkeden/bölgeden gelişmiş bir ülkeye/bölgeye ya da gelişmiş ülkeden/bölgeden gelişmiş başka bir ülkeye/bölgeye göç etmektedir (Tamer, 2020:2814; Sayın vd., 2016:3). Bir çok nedeni olmakla birlikte kişinin sahip olduğu eğitimi gerekçe göstererek kapasitesinin gittiği yerde daha iyi değerlendirileceğini düşünmesi de bu göçü tetiklemektedir (Yılmaz ve Karakaya, 2019:88; Kayahan-Yüksel,2020; Karaşin ve Karagöz, 2023:1085). "Emekli göçü" ise vasıfsız göç türü olarak ifade edilmekte ve sağlık, ceylenme, dinlenme, tatil vs. amaçlarla gerçekleşmektedir. Kişinin bu gerekçelere dayanarak ömrünün geri kalanını geçirmek amacıyla ilgili yerlere gitmesini ifade etmektedir (Aksoy, 2012:295).

Göçler bazı kriterlere göre de tasniflenmektedir. Bunlardan birisi olan "irade esasına göre" göçler "gönüllü ve zorunlu göçler" olarak ayrılmaktadır. "Gönüllü göç" kişinin dışarıdan herhangi bir zorlama olmaksızın kendi rızasıyla göçü gerçekleştirmesidir (Erol ve Erserver, 2014:49; Telsaç ve Telsaç, 2022: 114). "Zorunlu göç" ise savaş, sürgün, tabi afet, baskı ve siyasi koşullar (Usta ve Ergün, 2020:1066) nedeniyle kişilerin zorunlu olarak yaşam alanlarını terk etmesidir (Karagöz ve Karaşin, 2024:89). Bu mücbir sebeplere dayanarak devlet, bir bölgedeki vatandaşları onların rızası olmaksızın başka bir bölgeye sürekli olarak da göç ettirebilmektedir (Sayın vd., 2016:3; Dural ve Yaş, 2007:24). Türkiye'de terör bölgelerindeki vatandaşların güvenlik nedeniyle göçe yönltilmesi buna örnek teşkil etmektedir. "Yerleşim süresi esasına" göre de göçler tasniflenmektedir. "Bunlardan biri olan "sürekli (kalıcı) göç" kişilerin bulunduğu yerden başka bir yere sürekli olarak kalacak şekilde gitmelerini ifade ederken (Öztürk ve Tekiner, 2017:149) "geçici göç" kişilerin ya da grupta bulunan kimselerin hedef yerleşim yerine gitmeden evvel tekrar dönmeye dair fikirleri benimsemesidir (Bahçeci ve Uzun, 2017:3).

Göçler "yasal statüleri"ne göre de tasniflenmektedirler. Bunlardan biri olan "düzenli (yasal) göç" hedef ülkeye giderken o ülkeye giriş, orada kalış ve oradan ayrılış esnasında mevzuata uygun davranış sergilenmesidir. "Düzensiz göç" ise yabancıların² ülkeye yasa dışı yollarla girmelerini ve ülkede yasa dışı şekilde kalmalarını ve bu esnada, pasaport, seyahat belgesi, vize gibi belgelere sahip olmadan izinsiz olarak orada çalışmalarını ve kualsız bir şekilde ülkeden ayrılmalarını ifade etmektedir (Yaman ve Güç, 2016:492; Akıncı vd., 2015:63; Arslan, 2024). Göçe dâhil olan kişi sayısına göre de göçler tasniflenmektedir. "Bireysel göç" bir kimsenin ailesiyle birlikte göç etme kararını uygulamasını;

2 Bir ülkede yaşamasına rağmen, o devletin vatandaşlığını elde edememiş olan kimse (Tamer, 2020:2811).

“toplu göç (kitlesele göç)” ise daha kitlesele grupların yer değıştirme kararı olarak uygulamalarını ifade etmektedir (Arslan vd., 2021:99-100). Göç “kapsadığı alana” göre de tasniflenmektedir. Bu bağlamda “iç göç” kişilerin ülke sınırları içerisinde bir yerleşim yerinden başka bir bölgeye, kente, kasabaya ve köye doğru hareket etmelerini ifade etmektedir (Demirhan ve Aslan, 2016:25; Şen, 2014:233). Bu göç Türkiye’de çoğu zaman zengin maden alanlarına, verimli tarım alanlarına, ticaret ve sanayinin geliştiğı alanlara, turizm cazibesi olan alanlara ve kültür kentlerine doğru gerçekleşmektedir (Karataş vd., 2018:19-20). “Dış (uluslararası) göç” ise ülkeler ya da kıtalar arasında bir yer değıştirme hareketi olarak değerdendirilmektedir (Demirhan ve Aslan, 2016:25). Kişiler bu göçü “insan hakları ihlalleri, iç savaşlar, ekonomik darboğazlar, siyasi istikrarsızlıklar, sağlık” gibi gerekçelerle ya da “eğitim, fazla kazanç ve sosyal imkân” gibi refahlarını yükseltmek amacıyla isteğe bağlı olarak gelişmiş ülkelere yönelik gerçekleştirmektedirler (Öztürk ve Tekiner, 2017:149).

Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti tarihi, farklı dönemlerde çeşitli göç türlerinin yaşandığı bir uygulama alanı niteliği taşımaktadır. Bu göç hareketleri kimi zaman dışarıdan etnik aidiyetlere dayalı olarak, kimi zaman içeride yaşanan güvenlik ve terör sorunları nedeniyle, kimi zaman da bölgesel ekonomik dalgalanmaların etkisiyle gerçekleşmiştir. Ancak Suriyeli göçü, dışarıdan gelen kitlesele bir hareket olmasına rağmen etnik temelli olmaması ve zorunlu yerinden edilme dinamikleriyle şekillenmesi bakımından önceki örneklerden ayrışan özgün bir nitelik göstermektedir. Türkiye, terör kaynaklı iç göçlerin ya da siyasi/ideolojik kaygılarla gerçekleşen dış göçlerin yoğun biçimde yaşandığı bir ülke olmaktan büyük ölçüde çıkmış olsa da, dışarıdan gelen göçlerin beraberinde getirdiğı güvenlik riskleri göç yönetimini zorlaştırmakta ve siyasetçilerin politika tercihlerini ve ideolojik yaklaşımlarını doğrudan şekillendirmektedir.

2.3.Göçle İlgili Önemli Kavramlar

Göç konusunda literatürde birçok önemli kavram bulunmaktadır. İlgili göçerin bu kavramlardan hangisi içinde değerdendirilmesi gerektiğı ülkelerin sorumluluğunu da belirlemektedir. Çünkü göç ve iltica talebinde bulunmak bazen bir insan hakkı olarak tanınmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 14. maddede: “Zulüm altında olan herkesin başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır” şeklinde belirtildiğı üzere “bir devlet, insanlık dışı muameleye maruz kalma riski bulunan bir sığınmacıyı ülkesine kabul etmek durumundadır”. Aksi durumda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 3. maddesi temelinde sorumlu tutularak hukuki yaptırıma maruz bırakılarak tazminata mahkûm edilebilmektedir (Vatandaş, 2016:5). Bu durumda “mülteci, şartlı mülteci, göçmen, sığınmacı, geçici koruma altında olma” gibi kavramların açıklanması gerekmektedir.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK³) (2013: md 61), mülteciyi (refugee); “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız⁴ kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir” (6458 Sayılı Kanun, 2013: md.61) ifadeleriyle tanımlamıştır. İltica hukuku alanında temel sözleşme olarak kabul gören 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin 1. maddesinde de benzer bir tanım yer almaktadır. Ancak Türkiye, Cenevre Sözleşmesi’ne ek 1967 Protokolü uyarınca “sadece Avrupa ülkelerinden gelen sığınmacılara” “mülteci” statüsü vermektedir (Kara ve Korkut, 2010:154-155; Vatandaş, 2016:5). Bu anlamda Türkiye, Cenevre Sözleşmesi’ni “coğrafi sınırlama⁵” şerhi koyarak kabul etmiştir. Bu tutumuyla Türkiye, Batı dışında bir mülteci akınına uğramak istememiş ve Avrupa’nın Türkiye’yi bir tampon bölge olarak kullanmasını engellemek istemiştir (Güler, 2021:227).

Türkiye, Avrupa coğrafyası dışından ülkeye gelen kişileri ise “şartlı mülteci⁶” olarak tanımlamaktadır. Şartlı mülteci, Türkiye’nin 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni coğrafi çekince ile kabul etmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan hukuki bir

3 YUKK, Türkiye iç hukukunda göç ve iltica alanında var olan parçalı mevzuat yapısını sona erdirerek, farklı zamanlarda yapılan düzenlemeleri tek bir çatı altında toplamıştır (Örselli ve Babahanoğlu, 2016:2066). Kanun, Türkiye’nin göç politikasının kurumsal ve hukuki temelini oluşturmuş, yasal boşlukları kapatmayı ve göçmenlerin korunmasına ilişkin esasları belirlemeyi amaçlamıştır. YUKK, göç yolu ile ülkeye gelenlerin yanı sıra gidenlerin hak ve koruma mekanizmalarını da düzenlemiş; sonrasında çıkarılan yönetmelik ve alt düzenlemeler ise bu kanuna dayanılarak hazırlanmıştır (Yaman ve Güç, 2016:497).

4 Hukuki anlamda, bir devletin vatandaşı olan ancak devletinden ayrılması sonrasında kişinin “korunmayı reddetmesi” veya “devletin bu kimseyi korumayı reddetmesi” kaynaklı olarak korumasız kalınması durumudur (Akıncı vd., 2015:66-67).

5 Coğrafi sınırlama hukuki sorumluluğun doğmasını “kısmen” engelleyebilmektedir. Örneğin bu sınırlama ile Suriyeli göçü engellenememiştir. Bu çelişkili duruma bağlı olarak Suriyeliler bir süreliğine uluslararası hukukta yeri olmayan “*misafir*” kavramıyla ifade edilmiştir. Suriye’de kargaşa bitmeyince bu kez “*geçici koruma*” terimi kullanılarak hukuki alt yapı oluşturulmak istenmiştir. “*Geçici koruma statüsü*”: “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak Türkiye sınırına gelen veya sınırları geçen yabancılara sağlanabilecek koruma” şeklinde tanımlanmıştır. Bu anlamda “geçici koruma”, bu tür “kitlesel sığınma olaylarında” harekete geçirilen bir hukuksal mekanizma olmuştur. Suriyeli sığınmacılar bu statüye dâhil edilerek mülteciliğe ilişkin bireysel iltica başvuru yolları kapatılmıştır. Türkiye, böylece Suriyelilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için yasal bir zemin oluşturmuştur (Turan, 2023:106-107). Bu statü ile üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar, Türkiye’de geçici olarak korunabilmeleri mümkün olmuştur (İçduygu ve Aksel, 2012:27).

6 Kara ve Korkut (2010:155) bu kavram yerine “geçici sığınmacı”, Güler (2021:227) ise “sığınmacı” kavramını kullanmaktadır.

statüdür. Avrupa dışındaki ülkelerde meydana gelen olaylar nedeniyle zulüm görme riski taşıdığını ileri sürerek Türkiye’den uluslararası koruma talebinde bulunan ve mülteci tanımının gerekli koşullarını sağladığı değerlendirilen kişileri ifade etmektedir (Telsaç, 2022:3,7). Bu kişiler, nihai olarak üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye⁷ kadar Türkiye’de geçici olarak ikamet etme hakkına sahiptir (Kara ve Korkut, 2010:154-155; Vatandaş, 2016:5).

Göç konusunda önemli bir diğer kavram ise “göçmen (migrant)” kavramıdır. Göçmenler vatandaşlık hakkı elde edene dek özel bir mevzuata bağlı olarak yaşamlarını o ülkede sürdürmektedirler (Akyürek, 2007: 30). Göçmenler vatandaşı oldukları ülkeler tarafından korunmaya devam eden kimseler olmalarıyla mültecilerden farklı bir pozisyonadırlar (Vatandaş, 2016:4). “Mülteciler” korku içinde bulundukları yerden mevcut mal varlıklarını geride bırakıp kaçarak güvenli bir ülkeye zorunlu olarak iltica⁸ eden kişilerken, “göçmenler” bu göçü ekonomik ve sosyal anlamda refahını yükseltmek için ve gönüllü bir şekilde gerçekleştirmektedirler. Göçmenler göçü çoğu zaman uygun araçlarla gerçekleştirirken, mülteciler bulundukları yeri bulabildikleri herhangi bir araçla ve zor şartlarda terk etmektedirler (Demirhan ve Aslan: 2016:26; Yılmaz, 2014:1687; Yerli, 2018:2081 2082).

Sığınmacı ise, ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşleri nedeniyle zulme uğrama ihtimaline ilişkin haklı bir korku taşıdığı için, vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve bu ülkenin himayesinden yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıyı ifade etmektedir (Yılmaz ve Mecek, 2023:7) “Sığınmacılar (asylum-seeker)” da mülteciler gibi “zulüm, zarar vs. nedenlerle” ülkelerini terk etmektedirler ancak bu kimselere göç ettikleri hedef ülke henüz mültecilik statüsü vermediği için sığınmacı olarak tanımlanmaktadırlar (Demirhan ve Aslan: 2016:26; Yılmaz, 2014:1687; Yerli, 2018:2081 2082). Dolayısıyla sığınmacılar mülteci kabul edilmek arzusu ile başvuru yaparak karar açıklamasını bekleyen kimselerdir (Çiçek, 2022:10). Bu hususta karar verecek olan makam “siyasi iktidar ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)”⁹’dır (Tamer, 2020:2810).

Dolayısıyla göç olgusuna ilişkin her bir kavramın doğru biçimde tanımlanması gerekmektedir; zira yapılan her tanım, göç yönetiminin şeklini ve kapsamını doğrudan etkilemektedir. Siyasetçiler ise bu tanımların beraberinde getirdiği yükümlülükleri yönetebilmek için, Suriyeliler örneğinde olduğu gibi,

7 “Üçünü bir ülkeye yerleştirme” kavramı “mültecilerin sığınma başvurusu yaptıkları hedef ülkeden, onları kabul eden başka bir ülkeye transfer edilmesidir (Karataş vd., 2018:18).

8 Sığınma durumunu ifade etmektedir (Kara ve Korkut, 2010:154).

9 Bu konuda detaylı bilgi için bakınız (Güler, 2021:227).

yeni statüler ve hukuki düzenlemeler geliştirerek göçün yarattığı kurumsal ve toplumsal külfeti azaltmayı hedeflemektedir.

Bu tür yabancı (göçmen, sığınmacı vs.) kimselere karşı karşıtlığın yükselişi, literatürde kültürel, güvenlik, ekonomik ve politik dört temel dinamik üzerinden açıklanmaktadır. Kültürel yaklaşım, göçmenlerin yerel değerleri aşındıran farklı yaşam tarzları ve inançları nedeniyle tehdit olarak algılandığını; özellikle 11 Eylül sonrasında dini farklılıkların bu algıyı güçlendirdiğini vurgulamaktadır. Güvenlik eksenli yaklaşım, suç oranları ve terörizm söylemleri üzerinden göçün giderek güvenlikleştirildiğini belirtmektedir. Ekonomik perspektif, göçmenlerin refah devleti kaynaklarını tükettiği ve yerli nüfusun iş olanaklarını daralttığı iddiasına dayanmaktadır. Siyasal yaklaşım ise göçün, elitlerin kendi çıkarları doğrultusunda yerli halkın taleplerine karşı politikalar üretmesi sonucunda tepki yarattığını savunmaktadır (Elçi, 2022:51). Bu dört yaklaşımın her biri, Türkiye bağlamında da karşılık bulmaktadır. Türkiye’de muhalefet partilerinin söylemlerinde göçün daha çok siyasal dinamikler çerçevesinde ele alındığı görülürken, toplum kesimlerinin tepkileri kültürel, güvenlik ve ekonomik yaklaşımların farklı derecelerde iç içe geçtiği çok boyutlu bir algısal zemine dayanmaktadır.

Göçmen karşıtlığının yükselişi, yerli nüfus ile göçmenler arasındaki gruplar arası düşmanlığı derinleştirerek yerlici (otokton) anlayışın güçlenmesine yol açmaktadır. Sosyal Kimlik Teorisi çerçevesinde bireylerin “biz” ve “onlar” üzerinden kurduğu kimlik algısı, göçmenlerin dış grup olarak görülmesini, buna bağlı olarak da ötekileştirme, hoşgörüsüzlük ve dışlayıcı politikaların artmasını beraberinde getirmektedir. Yerlici tutumlar, göçün sınırlandırılması, yerel kültürün korunması, çok kültürlülüğe karşı çıkılması, sosyal hakların yalnızca yerlilere ait olması gerektiği ve kültürel çoğulculuğun ulusal birliğe zarar verdiği yönündeki argümanlarla desteklenmektedir. Bu nedenle göçmen karşıtlığının yükselişi sadece kültürel ve sosyal bir mesele değil, aynı zamanda çoğulculuğu zayıflatan ve siyasal dışlayıcılığı besleyen bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Elçi, 2022: 50). Bu toplumsal ve siyasal tepki biçimleri, aynı zamanda milliyetçi söylemlerin güçlenmesine zemin hazırlamakta ve milliyetçiliğin yoğunluk kazanmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla bu noktada milliyetçiliğin ne olduğunun kavramsal olarak ele alınması ve ardından göç olgusuyla ilişkisine değinilmesi gerekmektedir.

3.MİLLİYETÇİLİK

Milliyetçilik, modern devletlerin oluşum sürecinde kimlik, aidiyet ve toplumsal bütünleşme açısından merkezi bir role sahip ideolojik bir olgudur. Devletin sınırlarını, yurttaşlık tanımını ve birey-toplum ilişkilerini belirlediği

için göç politikaları, etnik kimlikler ve ulusal güvenlik tartışmalarıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle milliyetçiliğin kavramsal temelleri, ideolojik yönelimleri ve göçle ilişkisi, Türkiye’de göç ve ulusal kimlik üzerine yürütülen tartışmaları anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

3.1. Milliyetçiliğin Temel Kavramları

İdeolojiler, oldukça geniş bir yelpazede tezahür eden çok katmanlı yapılardır. İdeolojiler, toplumu köklü ve çoğu zaman mekanik projeler doğrultusunda yeniden şekillendirmeyi amaçlayan sistemlerdir (Eagleton 1996:22). Heywood (2013:28), ideolojiyi örgütlü siyasal eyleme yön veren ve mevcut iktidar düzenini korumayı, belirli ölçülerde dönüştürmeyi ya da tamamen ortadan kaldırmayı amaçlayan tutarlı düşünce kümeleri olarak tanımlamaktadır. Eagleton (1996:103) ise ideolojiyi, toplumsal çevreyi yeniden biçimlendirmeyi hedefleyen; bu yolla bireylerin algılarını, duyumsama biçimlerini ve düşünsel yapılarını dönüştürme kapasitesi taşıyan kapsamlı bir toplumsal mühendislik projesi olarak nitelendirmektedir. Vincent (2006:24)’e göre ideoloji, insanların benimsemeleri ya da reddetmeleri gereken değerleri belirleyen, belirli davranış ve düzenlemeleri meşrulaştıran ve bireyleri ortak hedefler doğrultusunda mobilize eden bir işleyiş mekanizmasıdır. Bu çerçevede ideolojiler, birçok alanda olduğu gibi göç politikalarının oluşumunda da yönlendirici bir rol üstlenmektedir. Çünkü ideolojiler göçe yaklaşımı belirlemektedir. Bu bağlamda milliyetçilik önemli bir ideoloji olarak göç konusunda belirleyici olabilmektedir. Çünkü kimlikler göçte öteki olanı işaret etmektedirler.

Kimlik, bireyin kendini tanımlama biçimi olarak ele alınmakta olup, yaşam süreci boyunca edinilen çeşitli unsurları içermektedir (Yegen, 2018:75,77). Castells (2006:12-13)’e göre kimlik, bireylerin anlam ve tecrübe kaynaklarını şekillendiren temel bir yapı olarak işlev görmektedir. Maalouf (2005:10-11,17) ise kimliği, “kişiyi hiçbir başkasına benzetmeyen özelliklerin toplamı” olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda kimlik, yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de etkili olup, milletin şekillenmesinde ve milliyetçiliğin benimsenmesinde merkezi bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle “milli kimlik”, bireylerin aidiyet ve ortak değer algısını güçlendirerek, ulusal bütünleşmenin sağlanmasında kritik bir rol üstlenmektedir (Turan, 2022:25).

Milli kimlik, toplumsal bütünleşmeyi sağlayan temel bir yapı olması açısından önem arz etmektedir. Smith (2009:31-32)’e göre milli kimliğin başlıca özellikleri, tarihî bir toprak veya yurt, ortak mitler ve tarihi bellek, kitlesel bir kamu kültürü, topluluk fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler ile bireylerin ülke üzerinde serbest hareket edebildikleri ortak bir ekonomidir. Smith (2009:260) ayrıca, kolektif ayniyetin asıl biçiminin milli kimlik

olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda milli kimlik, bireylerin farklılıklarına rağmen birbirine bağlanmasını sağlayan bir “toplumsal yapışkan” niteliği taşımaktadır (Calhoun, 2012:174-175). Billig (2002:18)’in de ifade ettiği gibi milli kimlik sahibi olmak yalnızca duygusal bir bağlılık değil, aynı zamanda fiziksel, hukuksal ve sosyal konumlanmayı da beraberinde getirmektedir. Bu özellikleriyle milli kimlik, toplumsal aidiyetin ve ulusal bütünleşmenin merkezinde konumlanan çok boyutlu bir kavram olarak değerlendirilebilir.

Milli kimlik, ulus-devlet tarafından inşa edilen ve bireylerin bir millete ait olduğunu fark etmesini sağlayan bir yapı olarak milliyetçilik açısından önem taşıırken (Yegen, 2018:94-96; Hroch, 2011:34), “milli bilinç” de toplumun kendisini bir ulus olarak tanıması ve aidiyet duygusu geliştirmesi sürecinde kritik bir rol oynamaktadır. Hroch (2011:33), her ezilen milletin milli bir uyanış yaşayabileceğini, ancak bunun tamamıyla bir ulusa dönüşemeyebileceğini; bunun temel nedeninin toplumda yeterli düzeyde milli bilincin oluşmaması olduğunu belirterek milli bilincin önemine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, milli bilinçle şekillenen kimlik kavramı bireyi konumlandırması, ötekinden ayırması ve toplumsal sahiplenmeyi güçlendirmesiyle milliyetçilik açısından önemlidir. Dolayısıyla kimlik, milli kimlik ve milliyetçilik birbirine içkin bir şekilde, hem bireylerin hem de toplumların aidiyet ve toplumsal bütünleşme süreçlerinde temel bir araç işlevi görmektedir (Turan, 2022:26).

Milli kimlik ve bilinç bağlamında, milletin oluşumu bireylerin ve toplulukların ortak aidiyet ve kültürel bağlarının bir ürünü olarak şekillenir. Heywood (2013:161) millet (nation) kavramını, bir insan türüne veya ırksal gruba tekabül eden bir yapı olarak tanımlarken; Turan (2023b:28) milletin, devletle uyumlu, toprak ve insanla bütünleşmiş, aynı dili konuşup ortak geleneği paylaşan bir topluluk olarak tanımlanabildiğini belirtmektedir. Smith (2009:32) ise milleti, tarihi bir toprak veya ülke, ortak mitler ve tarihi bellek, kitlesel bir kamu kültürü, ortak ekonomi ve yasal hakları paylaşan bireylerden oluşan bir insan topluluğu olarak açıklamaktadır. Vincent (2006:381) de milletin, bağlılık ve sevgi odağı olarak şekillenen, ortak tarih, dil ve kültüre sahip bir topluluk olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre millet kavramı, farklı bakış açıları ve tanımlara bağlı olarak çeşitlilik göstermekte; tek bir etnik toplulukla sınırlı olmayıp, paylaşılan kültür ve aidiyet duygusuna dayanmaktadır (Smith, 2013:24; Gellner, 1993:28). Bu çerçevede, modern millet tanımları, nesnel (toprak, dil, hukuk) ve öznel (aidiyet, bağlılık, kültürel farkındalık) kriterleri bir arada dikkate almakta ve özellikle Türkiye bağlamında millet, devlete bağlı ve bilinçli bir vatandaş topluluğu olarak anlam kazanmaktadır (Leca, 1998:13; Kedourie, 1971:111; Turan, 2022:30-31).

Milli kimlik ve millet olgusuna ilişkin tartışmaların doğal bir devamı olarak milliyet ve milliyetçilik kavramlarına da bakmak gerekmektedir. Bu bağlamda etnik akrabalık ilişkileri, ortak dil, din, kültür, milli kimlik ve ortak bir geçmiş-gelecek tasavvurunu paylaşan insan toplulukları literatürde “milliyet” olarak adlandırılmaktadır. Milliyet, kendine özgü kültürel nitelikleri, tarihsel hafızası ve ortak kader bilinciyle şekillenen bir topluluk tipine işaret etmektedir (Kartal, 2022:197). Bu noktada milliyetin tanımladığı ortak aidiyet duygusu, bir sonraki aşamada siyasal bir söylem ve hareket olarak milliyetçiliğe zemin hazırlamaktadır.

3.2.Bir İdeoloji Olarak Milliyetçilik

Milliyetçilik ise, ortak kimlik ve aidiyet duygusunun siyasal bir forma kavuştuğu ideolojik çerçeveyi ifade etmektedir. Milliyetçilik literatürü, bu olgunun yalnızca bir söylem yahut ideolojik yönelim değil, aynı zamanda “bir düşünme, konuşma ve hareket biçimi” olduğunu göstermektedir (Özkırmılı, 2010:29). Calhoun (2012:17, 23, 41)’un vurguladığı gibi milliyetçilik, kolektif kimliği kuran, pekiştiren ve siyasallaştıran bir mekanizma işlevi görmektedir. Modern ulus-devletin temel ideolojisi olarak milliyetçilik, milletin çıkarlarını, değerlerini ve sürekliliğini siyasal karar süreçlerinin merkezine yerleştirerek, millî özerklik, birlik ve kimliğin korunmasını amaçlayan bir hareket niteliği taşımaktadır (Smith, 2013:20).

Bu çerçevede milliyetçilik, yalnızca milli kimliğin toplumsal düzeyde inşasını düzenlemekle kalmamakta; devletlerin politikalarını, ulusal önceliklerini ve tehdit algılarını şekillendiren güçlü bir ideolojik çerçeve hâline gelmektedir. “Biz” ve “onlar” ayrımı üzerinden topluluk bilincini pekiştirmesi (Özkırmılı, 2010:29-31) ve devletin meşruiyetini tahkim etmesi (Smith, 2009:37), milliyetçiliğin kimlik üretiminde ne derece belirleyici olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla göçün sonucu olarak mevcut topluma dâhil olan kesim (göçmen, mülteci, sığınmacı vs.) “öteki” olarak görülmesiyle milliyetçiliği ilgilendirmektedir. Çünkü Heywood (2013:171)’un da ifade ettiği üzere milliyetçilik, bireylere kim olduklarını söylemekte, tarih ve toplumsal bağlar sunmakta ve gerektiğinde kitleleri çabucak harekete geçirebilmektedir (Gellner,1998:226). Bu çok katmanlı yapısı nedeniyle milliyetçilik, dönemsel koşullara ve iktidar ihtiyaçlarına göre biçim değiştirebilen; kimi dönemlerde kapsayıcı, kimi dönemlerde dışlayıcı nitelikler taşıyabilen “bukalemunvari” bir ideoloji olarak değerlendirilmektedir (Smith, 2009:129; Turan, 2022:43).

Hayes (2010:12), milliyetçiliği “vatanseverliğin ve milliyet şuurunun bir kaynaşması” olarak tanımlarken, Kerestecioğlu (2010:314) bu ideolojinin sadakat, bağımlılık ve meşruiyetin biricik öznesi olarak milleti merkeze aldığını

vurgulamaktadır. Smith (2013:20), milliyetçiliğin milletin iyiliğini çoğaltmayı amaçladığını, bunun ise üç temel hedef üzerinden gerçekleştiğini belirtmektedir: “millî özerklik, millî birlik ve millî kimlik”. Milliyetçiliğin bu hedefleri, milletin kimliğinin tehdit edilmesine karşı bir tepki üretmesi açısından önemlidir (Castells, 2006:74). Göç de bilinen bir kimliğe bilinmeyen ya da benzemeyen bir kimliği ilişkili hale getirmesiyle etki ettiği gibi siyasi iktidarın göçle ilgili beklentileri doğrultusunda milliyetçiliğin göçe yaklaşımı değişmektedir. Bu bağlamda Baradat (2012:78-79)’ın belirttiği üzere milliyetçilik, ulus-devlet ideolojisi olarak ulusa ait olmayan tüm kimlikleri ve değerleri ikincil konuma ittiği gibi bazı tipolojileri (örneğin muhafazakâr milliyetçilik) ile de bu kimlikleri (örneğin tüm Müslüman milletleri) kendinden kabul eden bir hedef benimseyebilmektedir (Turan, 2022:108-130).

Bu çerçevede Smith (2009:37, 147) milliyetçiliği, azınlık kültürlerini koruyabilmesi, kayıp tarih ve edebiyatı yeniden canlandırabilmesi, kimlik krizine çözüm sunabilmesi, toplumsal dayanışmayı meşrulaştırması, milli dayanışmayı güçlendirmesi; Kedourie (1971:vii-viii), toplumda adalet, birlik ve dayanışmayı teşvik eden bir güç olması; Heywood (2013:171) insanlara ortak tarih ve kimlik sunması, ortak kader duygusunu hâkim kılması; Özkırımlı (2008:15) vatan bilinci yaratması; Yeniçeri (2017:182) ise milletin birliği ve bölünmezliğini teşvik etmesi özellikleriyle -olumlu yansımalarını dikkate alarak-değerlendirmektedir. Ancak milliyetçiliğin hem olumlu hem olumsuz yansımalarının birlikte değerlendirilmesi, göçe yönelik yaklaşımının neden değişken olduğunu anlamak açısından elzemdir. Dolayısıyla milliyetçilik, içerdiği tezatlar nedeniyle göçü hem olumlu hem olumsuz biçimde yorumlayabilmektedir.

Baradat (2012:81), milliyetçiliğin kimi zaman yapay sınırlar oluşturarak toplulukları bölebileceğini belirtirken, Heywood (2014:156) milliyetçiliğin ırkçılık ve yabancı düşmanlığına dönüşme potansiyeli taşıdığını ifade etmektedir. Delannoi (1998:33) ise milliyetçiliğin iç ve dış düşman yaratma eğilimiyle propaganda yoluyla kitleleri harekete geçirme gücüne sahip olduğunu vurgulamaktadır. Yegen (2018:100, 105-106) milliyetçiliğin, iktidarın devamını sağlayan ulusal kimlik kurgulama işlevi olduğunu, aynı zamanda pan hareketlere zemin hazırladığını ve ulusal kültürün toplumda hâkim kılınmasına hizmet ettiğini belirtmektedir. Yeniçeri (2017:180) ise milliyetçiliği, “bölünmeleri engelleyebilmesi, bölünmüş siyasal yapıları birleştirmesi, yeni devletlerin kurulmasına zemin hazırlaması, ekonomik avantajlar üretmesi, sömürgecilik politikalarını tetiklemesi, sömürgeleri bir ulus-devlet haline getirebilmesi, azınlıkları bir devlete dönüştürebilmesi” gibi özellikleriyle açıklayarak, göçün milliyetçilik açısından yansımalarını olumlu veya olumsuz yönleriyle değerlendirmeye olanak tanımaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında milliyetçiliğin, ulusal kimliğin sınırlarını tanımladığını, kimlerin bu sınırlara dâhil edileceğine, kimlerin ise dışarıda bırakılacağına karar verdiğini söylemek mümkündür. Göç, milletin nesnel (toprak, kültür, tarih) ve öznel (aidiyet, bilinç, tanınma) bileşenlerini doğrudan etkileyen bir toplumsal hareketlilik biçimi olmasıyla siyasi iktidarın ideolojik yaklaşımına göre şekillenmektedir. Milliyetçiliğin “biz/onlar” ayrımı, “ulusal kimliğin korunması kaygısı”, “kültürel bütünlük”, “güvenlik”, “birlik ve dayanışma” gibi işlevleri göçün -yalnızca demografik bir dönüşüm olmanın ötesinde- ideolojik olarak yorumlanmasını sağlamaktadır. Toplumsal kaygıların ve ulusal çıkar söylemlerinin yoğunlaştığı bir kimlik mücadelesi alanı hâline gelmesiyle ise milliyetçilik hayat bulmaktadır.

Bu anlamda, göç edenlerin (göçmen, mülteci, sığınmacı gibi) varlığı, milliyetçi söylemin merkezinde yer alan “milli özerklik”, “kültürel bütünlük” ve “ortak kader” ilkelerini test eden bir unsur olarak görülmekte; bu durum göçün siyasal söylemlerde milliyetçi temalar üzerinden yeniden çerçevelenmesine yol açmaktadır. Göç politikaları ise çoğu zaman milliyetçiliğin güvenlikçi, kültürücü veya dışlayıcı varyantlarıyla ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle milliyetçilik, yalnızca göçe ilişkin tutumları belirlemekle kalmamakta; göçün siyasallaşma biçimini, söylemsel çerçevesini ve toplumsal algısını şekillendirmektedir.

3.3. Milliyetçiliğin Göçle İlişkili Bazı Türleri/Tipolojileri

Milliyetçilik, farklı tipolojilere ayrılması nedeniyle göçe yönelik tutumlarda kimi zaman olumlu kimi zaman ise olumsuz yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan günümüze dek yaşanan nüfus mübadeleleri ve diğer göç süreçleri, istisnai durumlar dışında, muhafazakâr milliyetçilik, teritoryal milliyetçilik ve etnik milliyetçilik çerçevelerinde şekillenmiştir. AK Parti dönemi ise ekonomik ve siyasi dinamiklerdeki değişimlere bağlı olarak göç politikalarında belirgin dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu nedenle, söz konusu milliyetçilik tipolojilerinin kısaca ele alınması, milliyetçilik-göç ilişkisini daha iyi kavrayabilmek açısından önem taşımaktadır.

Türkiye’nin modern siyasi tarihinde göç olgusu, özellikle muhafazakâr milliyetçilik anlayışıyla birlikte yorumlanan bir mesele haline gelmiştir. Bu milliyetçilik tipinde ulus, hem içeriden hem dışarıdan sürekli tehdit altında bulunan kırılgan bir yapı olarak kurgulanmaktadır. Dış tehdit algısı, gerektiğinde toplumun sıkı bir kontrol altında tutulmasını meşrulaştırırken; iç tehdit söylemi ise toplumsal farklılıkların bastırılmasını ulusal bütünlüğün korunması için gerekli bir araç olarak sunmaktadır. Bu yaklaşımın temel hedefi, ulusun güvenliğini sürdürmek ve devlet etrafında güçlü bir toplumsal

konsolidasyon yaratmaktır. Bu çerçevede ulusal birlik anlayışına karşı duran gruplar çoğu zaman “tehdit” veya “düşman” olarak konumlandırılmaktadır. Göç meselesi de bu düşünsel çerçeveyi diri tutan dinamiklerden biri olarak değerlendirilmektedir. Çünkü muhafazakâr milliyetçilik, ulusal gücü kültürel ve dilsel homojenlikle ilişkilendirmektedir. Göç hareketlerinin bu homojenliği zedeleyerek kültürel gerilim ve toplumsal çatışma üretebileceği inancı hâkimdir. Bu nedenle çok-kültürlü ya da çok-uluslu devlet modellerinin istikrarsızlık üreteceği düşüncesi muhafazakâr milliyetçiler arasında yaygındır. Bu yaklaşımın temelinde, toplumu bütünleştiren kültürel bağların zayıflamasının devletin iç tutarlılığını zedeleyeceği kaygısı yer almaktadır (Erdoğan, 1999: 95).

Muhafazakâr milliyetçilik tipolojisi, kamu düzeni ve toplumsal bütünlük kavramlarını merkez alarak millî vatanseverliğe dayalı bir söylem üretmiştir. Muhafazakâr düşünce, milliyetçiliği hem sosyalizme karşı bir ideolojik savunma hattı hem de geçmişin “şanlı dönemlerini” canlı tutan bir hafıza mekanizması olarak benimsemiştir (Heywood, 2013:177). Türkiye’de bu ideolojinin dışı yansıyan biçimi; dini ve geleneksel değerlere önem veren, tarihe güçlü referanslar taşıyan, modernleşmeye ve teknolojik gelişmeye kapalı olmayan ama Avrupa’nın değer sistemine eleştirel yaklaşan bir yapı olarak öne çıkmaktadır. Etnik farklılıkların vatandaşlık temelinde uzlaştırılması gerektiğini savunan bu yaklaşım, aynı zamanda anti-sömürgeci bir tutum benimsemektedir. Osmanlı mirasına dayalı bir kimlik çerçevesi oluşturarak dinî, tarihî ve kültürel unsurları ortak bir zemin hâline getirmekte; bu tarihsel coğrafyada Türklerin öncü rolünü vurgulayan Yeni Osmanlıcı bir perspektifle söz konusu alanların dış baskılarla sömürgeleştirilmesini engellemeyi ve İslam’ın özgürleşmesini hedeflemektedir. “Türkiye’de muhafazakâr milliyetçilik, toplumda bölünme riskine yol açtığı düşünülen ‘çok kültürlülük’ anlayışına mesafeli bir tutum sergilese de, tarih, kültür ve din gibi ortaklaştırıcı kurumlar üzerinden toplumsal bütünleşmeyi önceleyen bir yaklaşım benimsemiştir (Turan, 2022:129-130).

Bu bağlamda “Yeni Osmanlılık”, muhafazakâr milliyetçiliğin özellikle dış politikada görünür hale gelen, millet anlayışını dinsel millet çerçevesinde okuyarak Osmanlı geçmişini yücelten bir alt türü olarak değerlendirilebilir. Türk siyasi tarihinde belirli dönemlerde etkisi artan bu yaklaşımın, güncel göç politikalarını da şekillendiren bir çerçeve sunduğu görülmektedir. Türkiye’deki fiili pratikler ve söylemsel yönelimler dikkate alındığında, Yeni Osmanlıcılığın hem Osmanlı geçmişini ‘mazi’ olarak sahiplenme eğilimini hem de Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan ulusal ve bölgesel sorunlara çözüm olarak Osmanlı mirasının yeniden canlandırılabilmesi yönündeki inancı yansıttığı söylenebilir (Çetinsaya, 2006:361).

Siyasal İslam'ın yükselişiyle birlikte Yeni Osmanlıcılık, Kemalizm'in homojenleştirici ve tek-tip kimlik üretme çabalarına karşı bir alternatif olarak görülmüş ve ayrıca Osmanlı'nın çoğulcu ve esnek kimlik düzenini yeniden keşfetme arayışlarının ideolojik taşıyıcısı haline gelmiştir (Uzgel ve Yaramış, 2009:1). Bu çerçevede, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi kimlik tanımında etnik ve dini unsurlara mesafe koymasının toplumun belirli kesimlerinde aidiyet sorununu derinleştirdiği savunulmaktadır. Yeni Osmanlıcılık bu sorunu aşmak için toplumsal çeşitliliği ortak bir tarih, kültür ve din zemini üzerinde bütünleştirmeye yönelik bir çaba olarak sunulmuştur. Osmanlı'nın çok-kültürlü mirasını öne çıkaran bu yaklaşım, günümüz Türkiye'sinde göç, kimlik, ulusal aidiyet ve toplumsal uyum politikalarının düşünsel arka planında da etkili olmuştur (Durgun, 2020:307).

Göç olgusu, muhafazakâr milliyetçilik açısından hem ulusal kimliği yeniden tanımlayan hem de toplumsal bütünlük tartışmalarını derinleştiren önemli bir dinamik olarak değerlendirilmiştir. Bu yaklaşımda göç, ulusun kültürel sürekliliğini tehdit eden bir unsur olarak görülmekte; topluma eklenen yeni kimliklerin ulusal birlik üzerinde yaratabileceği etkileri kaygıyla izlemektedir. Bu nedenle göç, muhafazakâr milliyetçi söylemde çoğu zaman toplumsal güvenlik, kültürel uyum ve ulusal kimliğin korunması bağlamında ele alınmakta; yoğun göç hareketleri ise hem gelen nüfusun asimilasyon baskısıyla karşılaşmasına hem de yerli toplumda kültürel savunma reflekslerinin güçlenmesine neden olabilmektedir.

Göç konusunda öne çıkan diğer bir milliyetçilik tipi ise etnik milliyetçiliktir. Etnik milliyetçilik, çoğunlukla sivil veya vatandaşlık temelli milliyetçiliğin karşıt yönünde konumlandırılan bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır. Bu milliyetçilik türü, ulusu tanımlarken “ırk, kültür ve dil birliğine” yaptığı güçlü vurgu nedeniyle kültürel özgünlüğü ve etnik kökeni millet oluşumunun temel ögesi olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla etnik milliyetçilik, milli kimliğin temelini “etnik saflık” ve ortak soy anlatısı üzerine inşa eden bir perspektif sunmaktadır (Akman, 2008:81).

Smith'e (2009:134) göre etnik milliyetçilik, millet fikrinin merkezine etnik ve soy temelli hareketleri yerleştirmektedir. Bu anlayışı benimseyen topluluklar, çoğu zaman daha büyük bir siyasal yapıdan ayrılarak kendi etno-milletlerini kurma eğilimindedir. Bu nedenle Smith, bu eğilimi “ayrılıkçı milliyetçilik” veya diaspora kaynaklı milliyetçilik biçimleriyle ilişkilendirmektedir. Ayrıca etnik milliyetçilik, etno-milletin kuruluşunun ardından mevcut sınırların ötesindeki etnik akrabaların yaşadığı bölgelerin ilhaki ya da onlarla siyasal birleşme arayışına yöneldiğinde irredentist ve pan-milliyetçi bir biçime dönüşme potansiyeli taşımaktadır. Bu noktada etnisitenin ve ırkın aynı kavramlar

olmadığı belirtilmelidir. Irk daha çok biyolojik bir anlam taşıırken, etnisite kültürel bir aidiyete işaret etmektedir. Millet ise bu iki unsurdan farklı, daha geniş bir siyasal topluluğu ifade etmektedir (Turan, 2022:100). Bu nedenle etnik milliyetçilik, bireylerin ait olmak istedikleri topluluğu kendi tercihlerine göre seçebileceği yönündeki sivil milliyetçilik iddiasını reddetmektedir. Buna göre kişi, farklı bir topluma göç etse bile “organik olarak bağlı bulunduğu etnik topluluğun üyesi olarak kalmakta” ve bu aidiyet ömür boyu süren bir nitelik taşımaktadır (Kılıç, 2007:133).

Etnik milliyetçilik, hem pan-milliyetçi projelere zemin hazırlayabilmesi hem de mevcut ulus-devletlerin bütünlüğünü tehdit edebilmesi nedeniyle göç olgusu açısından kritik bir önem taşımaktadır. Çünkü göç, toplumların etnik kompozisyonunu değiştirdiği ölçüde etnik homojenliği esas alan milliyetçilik türlerini tetiklemekte; etnik kimliğe dayalı siyasal taleplerin güçlenmesi ise mevcut ulus-devlet sınırlarını tartışmaya açabilmektedir. Bu süreçte pan-milliyetçi veya irredentist hareketlerin güç kazanmasına zemin oluşturabilmektedir. Bu nedenle göç alan ülkelerde etnik milliyetçilik, toplumsal uyum politikalarının başarısını doğrudan etkileyen; gerilimlerin tırmanmasına, kimlik temelli siyasal kutuplaşmaya ve hatta bölgesel ayrılıkçılık risklerinin artmasına yol açabilen bir faktör olarak dikkatle ele alınmalıdır.

Teritoryal milliyetçilik ise, millet olma hâlini esasen devletin tanımladığı coğrafi sınırlara, hukuki eşitlik temelinde şekillenen vatandaşlığa ve siyasal katılımı kurumsallaşan kolektif dayanışmaya dayandıran bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bu model, ulusal kimliğin oluşumunda ortak kültürel sembollerin standartlaştırılmasına ve toplumun bu semboller etrafında bütünleştirilmesine önem vermektedir. Batı ulus-devletlerinin tarihsel deneyimi içinde olgunlaşan bu anlayış, sömürge sonrası toplumlar tarafından da modernleşme, kurumsallaşma ve kalkınma hedefleri doğrultusunda benimsenmiştir. Bu nedenle literatürde teritoryal milliyetçilik, çoğu zaman barışçıl, kapsayıcı ve hukuki temellere dayanan bir milliyetçilik biçimi olarak nitelendirilmekte ve modern ulus-devletlerin meşru çerçevesiyle ilişkilendirilmektedir (Akıncı, 2014:133-134).

Bu perspektifte vatan, yalnızca bir fiziksel mekân değil; topluluk üyelerinin aidiyet, güvenlik ve ortak kader duygusunu inşa ettikleri bir alan olarak görülmektedir. Belirli bir coğrafi zemine sahip olma hâli, milletin varlık koşullarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, söz konusu toprak parçası üzerinde birlikte yaşama, ortak tarih ve deneyimi paylaşma ve aynı politik çerçevede yer alma durumu ulusal kimliğin temelini oluşturmaktadır. Bu çerçevede mekân, toplumsal bütünleşmeyi mümkün kılan bir unsur olarak öne çıkmakta; ulusal kimlik, yerleşiklik ve coğrafi süreklilik üzerinden güç

kazanmaktadır (Recebov ve Taş, 2018:42-43; Atabay, 2008:527; Turan, 2022:99).

Teritoryal milliyetçilik, milliyetçiliğin kurucu unsurunun ırksal veya etnik saflık değil, devletin belirlediği sınırlar içinde yaşayan bireylerin oluşturduğu siyasal topluluk olduğunu ileri sürmektedir. Bu yönüyle hem muhafazakâr-etnik milliyetçilikten hem de yayılmacılığa dayanan pan-milliyetçilik türlerinden ayrılmaktadır. Teritoryal milliyetçilik, sınırların genişletilmesini değil, mevcut sınırlar içinde ulusal birliğin korunmasını ve siyasal bütünlüğün sürdürülebilir kılınmasını esas almaktadır (Hacısalihoglu, 2023).

Teritoryal milliyetçilik, vatanın sınırlarıyla tanımlanan ulusal kimlik anlayışına dayandığı için göç olgusu bu yaklaşım açısından özel bir önem taşımaktadır. Mevcut sınırlar içerisinde yaşayan nüfusun ortak bir siyasal kimliği paylaşması gerektiği varsayımı, yoğun göç hareketleriyle sınanmaktadır. Göç, yerleşiklik ilkesini zayıflatabildiği gibi, ulusal kimliğin ortak semboller ve hukuki eşitlik temelinde yeniden müzakere edilmesine de yol açma riski barındırmaktadır. Bu nedenle teritoryal milliyetçilik, bir yandan farklı kökenlerden gelen bireylerin vatandaşlık çerçevesinde bütünleşmesini teşvik eden kapsayıcı bir yön taşıırken; diğer yandan nüfus hareketlerinin siyasal birlik, toplumsal uyum ve ulusal dayanışma üzerindeki etkileri açısından temkinli bir tutum geliştirebilmektedir.

3.4. Milliyetçiliğin Göçle İlişkisi ve Örnekler

Göç olgusu ve göç hareketleri kimlik çatışması ekseninde tartışılmaktadır. Dolayısıyla yabancıların olmaması gereken yerde var oluşu onu çekilmez kılmaktadır. Yabancı kimsenin göç sonrasında ya asimile olması ya da mevcut toplumla uyumlu olmadığı için ambargo ve dışlamalarla karşılaşması sorunu milliyetçiliği ilgilendirmektedir. Göç eden kimseyi farklı bir kimliğe dönüştürme gayreti göç eden kişi tarafından milliyetçi saiklerle reddedildiğinde çatışmalar başlamakta ve ulus-devletin dinamikleri zarar görme riski ile karşı karşıya kalabilmektedir. Dolayısıyla milliyetçilik egemen kültür ve yaşam biçimini tehdit eden yabancı unsurların, tüm kusurları ve çarpık kimlikleriyle uzaklaştırılmasını bir çözüm olarak sunmaktadır (Bölükbaşı, 2023:44).

Milliyetçilik retoriği, insanların kendilerini zayıf veya dezavantajlı hissettikleri ortamlarda güç kazanmaktadır. Demografik sorunlar, artan şiddet ve güvenlik kaygılarıyla şekillenen katı sınır politikaları gibi yasal ve kurumsal düzenlemeler, milliyetçiliğin yeniden canlanmasında etkili olmaktadır. Ekonomik krizler bu süreçte etkileyici olurken, küresel ekonomik yapı göçmenlere olan talebi artırmaktadır. Küresel şehirler, yüksek vasıflı işgücüne ek olarak, yurtdışından gelen düşük ücretli işçilere ihtiyaç duymaktadır. Yerel ekonomiler, birincil sektörlerde kalıcı ve nispeten yüksek ücretli işler sunarken, göçmenler

tarafından doldurulan ikincil sektörler ise güvencesiz, düşük ücretli ve zorlu işlerle karakterize edilmiştir. Bu durum, ekonomik temelde oluşan hiyerarşi aracılığıyla milliyetçiliğin somut bir çıktısı olarak işlev görmektedir. Öte yandan, yerli halkın işsizliği ve mültecilerin ekonomik olarak yükselmesi, milliyetçi tepkileri pekiştirmekte ve popülist söylemin devreye girmesine sebep olmaktadır (Bölükbaşı, 2023:54).

Batılı toplumların çoğunda artan göç oranları “millî kimlik” gibi müşterek kabul edilen kavramları tehdit etmekte ve bu durum “vatandaşlık” gibi kavramların yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bunların dışında sosyolojik, antropolojik ve psikolojik boyutlarıyla da insan ve toplum yaşamında oldukça geniş anlamı ve etkileri olan göç, toplumsal bir olgu olarak değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. Göç edilen, yerleşilen yerde uyum gerçekleşemediği sürece göç eylemini tamamlanmış kabul etmek eksik olacaktır. Gittiği yere alışamayan ve adapte olmayan kişi için göç sona ermemiş olduğundan yeni bir göç için başlangıç oluşturarak başka bir millet için uyum sorunu riski devam edecektir (Şenesen, 2022:137).

Göçlerin insanlık tarihinin yanı sıra hayvan-bitki bütün canlıların yaşamını ve yeryüzüne dağılışını değiştiren en etkin olgu olduğu ifade edilmektedir. İnsanlar göç ederken beraberinde gıda ürünlerini, hayvanlarını, tohumlarını, kültürel unsurlarını ve millî kimliklerini taşıyarak göç edilen yerin dönüşmesine etki etmektedir. Bu değişme baskısı milliyetçiliği ilgilendirmektedir. Göç, geleneksel kültür ile yeni yaşam alanı arasında bir köprü işlevi görerek kişilerin tüketim kalıplarını, değerlerini ve yaşam tarzlarını değiştirmektedir. Bu süreçte işsizlik, eğitim, sağlık ve uyum sorunları çözülmediğinde çatışmalar derinleşmekte, ruhsal ve fiziksel sorunlar artmakta ve göçmenler kendilerini yaşadıkları toplumdan dışlanmış, “öteki” olarak hisseder hâle gelmektedirler (Şenesen, 2022:141-143; Kayahan- Yüksel, 2021).

Göçle başlayan uyumsuzluk büyük savaşırlara sebep olabilmekte ve dünyayı olumsuz etkileyen küresel bir mesele haline gelebilmesiyle de milliyetçi kaidelerle ilişkilendirilmektedir. Yahudilerin Filistin topraklarına göçü sonrası bölgenin ve dünyanın yaşadıkları bunu kanıtlar niteliktedir. Yahudilerin dini (muhafazakâr) milliyetçi tutumları Filistin ve bölge için büyük bir kriz teşkil etmektedir. 1930’larda milliyetçi Polonyalıların baskısı ile göç eden Yahudiler, bugünlerde Gazzeli Müslümanları milliyetçi gerekçelerle göç ettirerek tarihi tekerrür ettirmektedir (Koç, 2024:3-8).

Göç, ev sahibi ülkelerde vatanseverliği ve aşırı milliyetçi eğilimleri pekiştirebilecek bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Stratejik, manipülatif ve tarihsel olarak romantikleştirilmiş “ulusal” mitlerin teşvik edildiği ortamda, ulusal güvenliği koruma gerekçesiyle göç karşıtı önlemler daha yaygın bir

hale gelmektedir (Bölükbaşı, 2023:53; Yüksel, Gücenmez ve Uyanık, 2024) “Ben”in kimliği çoğu zaman “öteki” üzerinden inşa edilmekte; bu nedenle siyasal alan, kimlik temelli çatışmaların yoğunlaştığı bir arenaya dönüşmektedir (Kartal, 2022:198). Farklılıklara dair korkunun ve güvensizliğin etkisiyle alınan birçok önleme rağmen, “öteki” algısı ırkçılık ve önyargıyı besleyebilmektedir. Avrupa örneğinde, mültecilerle ilgili tartışmalar genellikle onların insani ihtiyaçlarından ve ekonomik katkılarından ziyade, terörizm, şiddet ve cinsel taciz gibi güvenlik endişeleri üzerinden şekillendirilmiş; böylece göç olgusu güvenlikleştirilmiştir (Bölükbaşı, 2023:53).

Göçmenlerin farklı ülkelere yerleşmesi, giderek daha kozmopolit toplulukların oluşmasına yol açmış ve bu durum küreselleşme sürecini hızlandırmıştır. Farklı kültürlerin bir arada yaşaması, genel olarak toplumsal hoşgörünün yüksek olduğuna işaret etse de, bazı devletler ve topluluklar muhafazakâr ve dışlayıcı politikalar benimseyebilmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nde inşa edilen sınır duvarları, göçü kontrol altına almak ve göçmenlerin topluma asimile olmasını sınırlamak amacıyla uygulanmaktadır. Benzer şekilde, küresel ölçekte artan İslamofobi olgusu, terör eylemlerinin yayılmasına dair kaygıları ve kültürel önyargıları yansıtmaktadır (Ünal, 2019:27). 11 Eylül 2001 sonrası Batı demokrasilerinde göçmenlerin terörizmle ilişkilendirilmesi, milliyetçi söylemlerin temel dayanaklarından biri hâline gelmiştir (Ayas ve Ünal, 2024: 159-177).

Öte yandan göç edenler, anavatanla kurdukları bağlar ve etnik birliktelik üzerinden diaspora ve uzun mesafe milliyetçiliğini de sürdürebilmektedir. Gittikleri ülkelerde kültürel farklılıklarını koruyarak veya dışlanma deneyiminden güç alarak milliyetçiliğe sarılabilmektedirler. Böylece göç, hem ulusal kimliği tehdit eden bir unsur hem de milliyetçiliğin yeniden üretildiği bir araç olarak işlev görmektedir (Bölükbaşı, 2023:62).

Yeni göçler eskiden göç edip uyumlu hale gelmiş kimseleri de bu süreçte dışlanan bir pozisyona sürükleyebilmektedir. Örneğin AB ülkelerinde artan düzensiz göç hareketleri, uzun süredir bölgede yaşayan ve hatta vatandaşlık edinmiş yabancı kökenli bireylerin görünürlüğüne daha da artırmıştır. Bu görünürlük, milliyetçi ve popülist aktörler tarafından kültürel homojenliğin bozulduğu, ulusal kimliğin tehdit altında olduğu ve güvenliğin zayıfladığı yönündeki söylemlerle yeniden çerçevelenmiş; böylece göç, ulus-devletlerin kimlik ve egemenlik kaygılarını tetikleyen bir unsur olarak politik tartışmaların merkezine yerleşmiştir. Nitekim Macaristan, Polonya ve İtalya gibi ülkelerde popülist milliyetçi partiler, sınır kontrollerinin sıkılaştırılmasını talep etmiş, göçü “kültürel istila” ve “güvenlik tehdidi” olarak sunarak AB’nin bütünleşme ve ortak değerler temelini sorgulayan bir siyasi atmosfer yaratmıştır. Milliyetçiliğin

dışlayıcı yönü, Avrupa’da göçmen karşıtlığını güçlendirirken; terör saldırıları, ekonomik sıkıntılar ve sosyal uyum sorunları bu söylemlerin meşrulaştırılmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum, Avrupa’daki milliyetçi politikaların göçmenleri toplumun dışına iten, onları “öteki” olarak konumlandıran bir çerçeve yarattığını göstermektedir (Ayas ve Ünsal, 2024: 159-177).

11 Eylül sonrası Avrupa’da İslamofobinin yaygınlaşması, aşırı sağın “öteki” tanımını özellikle Müslüman göçmenler üzerinde yoğunlaştırmasına zemin hazırlamıştır. 2008 ekonomik krizinde ise işsizliğin ve durgunluğun faturası göçmenlere kesilirken, Avrupa dışından gelen özellikle Müslüman göçmenler, Batı Avrupa nüfusunun yavaş artışıyla birlikte ulusal kimlik ve Avrupalılık algısının zayıfladığı biçimde tartışılmıştır. Bu argümanlar, aşırı sağcı kesimler tarafından güvenlik söylemlerinin temeli olarak politika gündemine taşınmıştır. Ancak dikkat çekici olan, sadece aşırı sağın yükselişi değil; merkez partilerin de bu söylemi oy kazanmak için merkeze taşımasıdır. Böylelikle, göçmen karşıtlığı ve güvenlik kaygıları merkez siyaset tarafından da stratejik bir araç olarak kullanılmaktadır (Uyanık, 2017; Ayata ve Sütçü, 2022:67).

Avrupa’nın yaşlanan nüfusu ve düşük büyüme hızı, işgücü ihtiyacını artırırken, göçmenlerin demografik etkilerine dair korkular, dışlayıcı ve korumacı politikaların benimsenmesine ve milliyetçi liderlerin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. İngiltere, Hollanda ve Fransa gibi ülkelerde ulusal çoğunluk ile göçmen azınlıklar arasında yerel düzeyde gerilimler artmıştır. 11 Eylül sonrası terörizm ve Asya ile Sahra Altı Afrika’daki çatışmaların jeopolitik etkileri Avrupa’da hissedilmiş; Madrid (2004), Londra (2005), Paris (2015) ve Brüksel, Nice, Berlin (2016) saldırıları sonrasında göçmenler güvenlik tartışmalarının odağı haline gelmiştir. Bu süreçte göçmen entegrasyonunun başarısı toplumlarca sorgulanmış ve milliyetçilik-göç ilişkisi büyük önem kazanmıştır (Bölükbaşı, 2023:45).

Batı’da milliyetçiliğin göçe yaklaşımı bu şekilde özetlenirken Türkiye’de de durum milliyetçi partiler açısından pek farklı değildir. AK Parti döneminde göç olgusu, yalnızca insani ve yönetsel bir mesele olmaktan çıkarak doğrudan siyasal rekabetin ve milliyetçilik temelli söylemlerin merkezine yerleşmiştir. Özellikle 2023 seçimleri öncesinde muhalefet blokunda yer alan milliyetçi partiler göç meselesini siyasal alanda belirginleştirerek iktidarın politikalarını baskılayan bir faktör hâline getirmiştir (Balta vd., 2023:5-7).

CHP’nin 2023 seçimleri için bunu kullanamaya devam etmesi 2019 yerel seçimlerinde bunun meyvelerini toplamış olmasından ileri gelmektedir. Ağustos 2021’de kurulan Zafer Partisi’nin kısa sürede toplumsal destek bulması da büyük ölçüde bu söylemsel zemine dayanmaktadır. Bu atmosferde CHP ve İYİ Parti çözüm olarak Esad’la görüşme önerisini öne çıkarırken, DEVA ve Gelecek

Partisi ise Suriyelilerin hareket alanlarının kısıtlanması ve geri gönderilmelerine yönelik söylemleriyle seçmene ulaşmaya çalışmıştır (Tahiroğlu, 2022).

Dolayısıyla sığınmacılar kaynaklı tüm olumsuz gelişmeler, muhalefet partilerinin söylemlerini giderek daha fazla göçmen karşıtlığına (özellikle Suriyeli karşıtlığına) ve “ulusal kimliğin tehdit altında olduğu” vurgusuna dayandırmasına yol açmış; göçü güvenlik, ekonomi ve kültürel bütünlük açısından bir tehdit olarak yeniden çerçeveleyen muhalefet, seçmen kazanmak amacıyla daha katı göç politikalarını savunmuştur. Bu tablo, AK Parti’nin göç politikalarının yalnızca yönetsel tercihlerle değil, aynı zamanda seçim rekabetinde yükselen milliyetçi baskı ve göçün giderek siyasallaşan niteliğiyle şekillendiğini ortaya koymaktadır (Balta vd., 2023:5-7).

4.AK PARTİ’NİN GÖÇ POLİTİKALARI VE MİLLİYETÇİLİĞİN GÖÇE YANSIMALARI

20.yüzyılın sonlarında yaşanan küresel gelişmeler, Türkiye’nin dış politikasında pasif tarafsızlıktan proaktif, bölgesel aktör odaklı bir yaklaşımı öne çıkarmasına yol açmıştır. İç politik tercihler de bu hedeflerin şekillenmesinde belirleyici olmuştur (Batalla Adam, 2012: 140). Bu yeni yönelişler göçe olan yaklaşımı da etkilemiş ve belirlemiştir. 2002 seçimleriyle iktidara gelen AK Parti, Türkiye’de milliyetçilik algısının yönünü değiştirmiş; laik Atatürkçü anlayışın yerine daha belirgin biçimde Sünni-İslami ve muhafazakâr yeni Osmanlıcı referanslara dayanan bir yaklaşımı öne çıkarmıştır. AK Parti döneminde milliyetçilik anlayışı, etnik köken ya da İslamiyet öncesi tarihsel referanslardan ziyade dini değerleri merkeze alan bir çerçeveye oturtulmuştur. Osmanlı geçmişi Türk milletinin kültürel özü olarak görülmüştür (Kolbaşı Muyan, 2023:16, 23-24).

Ancak AB’ye uyum çerçevesinde yapılanlar AK Parti’nin bu ideolojik yönelişten tavizler vermesini gerektirmiştir. Çünkü 21. yüzyıl, çatışmalar, ekonomik eşitsizlikler, çevresel sorunlar ve daha iyi yaşam arayışının tetiklediği geniş ölçekli göç hareketleriyle şekillenmektedir. Bu küresel dinamikler ile çeşitli uluslararası sözleşmelere taraf olması, Türkiye’nin göç politikasını ve yaklaşımını doğrudan etkilemiştir (Özer ve Güneş Gülal, 2023:253).

Ekonomik liberalleşme, ucuz ve kayıt dışı işgücüne duyulan ihtiyaç ve bölgesel istikrarsızlıklar zamanla göç hareketlerini çeşitlendirmiştir. Türkiye sığınmacı, mülteci, transit göçmen ve düzensiz işçiler gibi farklı grupların geçiş ve yerleşim alanı hâline gelmiştir. Bu süreçte göçün giderek sorun alanı hâline gelmesi hukuki düzenlemelerin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Türkiye’nin mülteci rejimi ise AB’ye yönelik çerçevesinde büyük ölçüde uluslararası sözleşmelere paralel ilerlemiştir. Ancak 2011 Suriye krizi, Türkiye’nin o

ana kadar uyguladığı göç politikalarının yeterince etkili olmadığını ortaya koymuştur (Özer ve Güneş Güllal, 2023:254).

Suriye ve Libya'daki iç savaşların tetiklediği büyük göç akımları AB'de ciddi bir iltica krizine yol açmış; bu durum AB'nin kurumsal kapasite, acil durum planlaması ve kurumlar arası koordinasyon açısından yetersizliklerini açığa çıkarmıştır (ICMPD, 2019:8, 33). Uzun vadede entegrasyon hizmetlerinin yetersizliği ve toplumda yükselen göçmen karşıtı tutumlar, politika yapım süreçlerini belirleyen başlıca dinamiklere dönüşmüştür. Krizin üye ülkeler üzerindeki etkisi homojen olmamış, “özellikle Almanya ve İsveç” Balkan rotaları üzerinden yoğun sığınmacı akınına maruz kalırken, “Birleşik Krallık” coğrafi konumu, Schengen dışında olması ve siyasi tercihler nedeniyle büyük ölçüde bu dalganın dışında kalmıştır. Almanya'nın iki yıl içinde yaklaşık 1,5 milyon sığınmacı kabul etmesi, hem devlet kurumlarının hem de sivil toplumun olağanüstü seferberlik göstermesini gerektiren ciddi bir yönetsel baskı yaratmıştır. İsveç ise başlangıçta Suriyeli mültecilere yönelik güçlü bir kabul politikası yürütmüşse de artan başvurular, sosyal gerilimler zamanla bu yaklaşımın dönüşmesine yol açmıştır (ICMPD, 2019:55, 56).

Ulus-devlet, modern devlet tipolojisinin öngördüğü teritoryal sınırlar gibi maddi unsurların yanı sıra ortak tarih, dil ve kültür gibi ulus fikrini besleyen manevi temeller üzerine inşa edilen ve bu yönüyle bir “hayali cemaat” niteliği taşıyan bir siyasal yapıdır. Ancak küreselleşme süreci, sermayenin hareketliliği, neoliberal politikalar ve uluslararası göç akımları aracılığıyla ulus-devletin ekonomik, siyasal ve toplumsal özerkliğini önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Çokuluslu şirketler ve devletler üstü kurumların artan etkisi, ulus-devletin karar alma kapasitesini zayıflatırken, ulusal kimlik ve vatandaşlık kavramlarını da yeniden tartışmaya açmıştır. Modern ulus-devlet, kültürel ve dinsel homojenliği ulusal birliğin temeli olarak görse de tarihsel olarak ulus inşası farklı etnik kökenlerin bütünleştirilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu nedenle göç ve göçmenlerle kurulan ilişki çoğu zaman entegrasyon veya asimilasyon politikaları üzerinden yürütülmüştür (Sardoğan, 2016:152-153). Ancak gittikçe büyüyen göçmen topluluklarının kendi kültürel ve dinsel yaşamlarını sürdürmeleri, yerel toplumla bütünleşmelerini sınırlayabilmekte ve bu durum bazı kesimlerde göçmenlere yönelik dışlayıcı tutumları, milliyetçi ve hatta ırkçı akımların yükselmesini tetikleyebilmektedir (Eker, 2008: 270).

Yükselen milliyetçi hareketler ve göç karşıtı söylemler, ulus temelli bir perspektife dayandığı için, hem bölgesel hem de küresel düzeyde geliştirilen politikaların uygulanmasında önemli bir engel teşkil etmektedir (Erat, 2017:207). Ayrıca yabancılara vatandaşlık verilmesinin güçlüğü bir yanda vatandaşlık, ulusal kimlik ve milliyet temelinde tanımlandığında, yabancılar

için ulaşılması güç ve yerine getirilmesi zor bir statüye dönüşmektedir. Böyle bir vatandaşlık, yabancılardan hâkim ulusal kimliğe uygun duygu, düşünce ve kültürel değerleri benimsemelerini talep ederek, statüyü hem erişilmesi güç hem de yükümlülükleri olan bir konum hâline getirmektedir (Çiçek ve Karadeniz, 2021:33-34; Şeren-Kurular, 2018; Özdemir, 2025).

Bu analizler, göç ve milliyetçilik olgularının karşılıklı etkileşim içerisinde olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Göçmen hareketleri, ulus-devletlerin kültürel ve teritoryal homojenlik hedeflerini zorlarken; artan milliyetçi ve göç karşıtı söylemler ise hem göçmenlerin entegrasyon süreçlerini hem de devletlerin politika tercihlerini biçimlendirmektedir. AB örneği, yoğun göç akımlarının devletlerin kurumsal kapasitelerini sınıadığını ve bu nedenle göç yönetiminde kriz odaklı, kısa vadeli çözümlere yönelme eğiliminin arttığını göstermektedir. Benzer şekilde Türkiye’de de AK Parti döneminde hem küresel göç dalgaları hem de ideolojik-milliyetçi yönelimler, “ulusal kimlik, vatandaşlık ve göçmen politikalarının” yeniden şekillenmesine yol açmış; bu süreç devletin politika üretme kapasitesi üzerinde çeşitli sınamalar yaratmıştır. Bu bağlamda, AK Parti döneminde göç ve milliyetçilik ilişkisini üç alt başlık altında ele almak uygun görülmüştür.

4.1.AK Parti’nin 2002-2011 Dönemi: AB Süreci ve Liberal Yönelim

Türkiye’de göç politikalarının uzun yıllar boyunca temel çerçevesini 1934 İskân Kanunu ve 1994 İltica Yönetmeliği oluşturmuştur. Bu iki düzenleme, uluslararası koruma mekanizmasını ağırlıklı olarak Türk soylulara ve Avrupa kökenlilere tahsis eden seçici ve etnik temelli bir yaklaşımı sürdürmüş; diğer etnik gruplara yönelik sınırlayıcı tutumu kurumsallaştırmıştır. Her ne kadar 1994 Yönetmeliği, üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar geçici koruma imkânı tanımış olsa da, Türkiye’nin bu dönemde kitlesel göç hareketlerine maruz kalmaması nedeniyle söz konusu düzenlemenin pratik etkisi sınırlı kalmıştır. AK Parti’nin 2002’de iktidara geldiği dönemde Türkiye’nin göç politikaları, hâlâ erken Cumhuriyet döneminin etnik temelli ve Avrupa merkezli yaklaşımını büyük ölçüde korumaktaydı (Özçelik, 2024: 177-178); ancak sonraki süreçte AB’ye uyum yönelimleri bu yapının dönüşmesini beraberinde getirmiştir.

2002-2011 döneminde Türkiye’nin göç politikalarında yaşanan dönüşümün temel itici gücünü, dış politika yönelimleri ve özellikle Türkiye-AB ilişkileri belirlemiştir. Avrupa, tarihsel olarak Türkiye’nin göç politikasının dış çerçevesini belirleyen önemli aktörlerden biri olmuş; ulus-devlet ideolojisinin hukuki ve kurumsal temellerinin Avrupa’da atılmış olması, erken Cumhuriyet’in göç yaklaşımını doğrudan etkilemiştir (İnce, 2023:84). 1999 Helsinki Zirvesi’nde

Türkiye'nin AB'ye adaylığının tanınmasıyla birlikte, ülke idari, hukuki ve kurumsal yapısını AB müktesebatıyla uyumlaştırma sürecine girmiş ve bu süreçten en fazla etkilenen alanlardan biri, o tarihe kadar kapsamlı ve bağlayıcı bir mevzuata sahip olmayan göç ve iltica yönetimi olmuştur (Aksel ve İçduygu, 2018:7).

AB uyum sürecinin gereklilikleri, Türkiye'nin göç mevzuatında çok yönlü ve kapsamlı düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda 2001'de yayımlanan Katılım Ortaklığı Belgesi, Türkiye'den Schengen Bilgi Sistemi ve Europol'e entegrasyon, vize mevzuatının uyumlaştırılması, yasadışı göçle mücadele ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne konulan coğrafi çekincenin kaldırılması gibi taleplerde bulunmuştur. 2003 yılında Türkiye ile AB arasında hızlı geri kabul anlaşmasının imzalanması ve Dış Sınırların Korunmasına İlişkin Strateji Belgesi'nin yayımlanması, sınır yönetimi ve geri kabul süreçlerinde AB standartlarının benimsenmesine zemin hazırlamıştır. Aynı dönemde BM Palermo Konvansiyonu ve Ek Protokolü'nün kabul edilmesi, insan ticaretiyle mücadelede uluslararası işbirliğini güçlendirmiş ve göçle ilgili personelin insan, kadın ve çocuk hakları temelinde eğitilmesini öngörmüştür. Uyum süreci 2005'te hazırlanan AB İltica ve Göç Eylem Planı ile daha kurumsal bir nitelik kazanmış; iltica sisteminin AB standartlarına uyumlaştırılması amacıyla personel eğitimi, geri gönderme merkezleri, iltica bilgi sistemleri ve veri yönetimine ilişkin mekanizmalar oluşturulmuştur. 2006'da kabul edilen Entegre Sınır Yönetimi Stratejisi Ulusal Eylem Planı ile göç yönetiminin teknik altyapısı güçlendirilmiştir. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda yasa dışı göçle mücadele için yeni kurumsal yapıların oluşturulması planlanmıştır (Özçelik, 2024:174-179; İnce, 2023:86-87).

AK Parti'nin ilk döneminde göç yönetimi Türkiye'nin uluslararası alandaki yükümlülükleri, diplomatik ihtiyaçları ve ekonomik hedefleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmıştır. İç politik baskıların zayıf olması, sivil toplumun göç alanındaki etkisinin sınırlı kalması ve AB uyum sürecinin politik gündemi belirlemesi, bu dönemde uygulamaların liberal bir yönelim kazanmasını sağlamıştır. Özellikle vize uygulamalarının esnetilmesi, ekonomik açılım politikalarıyla uyumlu ve bölgesel diplomatik ilişkileri güçlendirici bir araç olarak kurgulanmış; göç ve vize rejiminin esnekleştirilmesi, Türkiye'yi dış politikasında yumuşak güç kapasitesini artıran bir aktör hâline getirmiştir. Bu bağlamda 2009-2010 yıllarında Suriye, Pakistan, Arnavutluk, Libya, Ürdün, Lübnan ve Katar ile vizesiz seyahat anlaşmalarının yapılması ve Rusya ile Mısır'la yürütülen görüşmeler, göç ve dış politika arasındaki karşılıklı etkileşimi göstermektedir (Tolay, 2012:130, 133-137).

Örneğin Eylül 2009’da Türkiye ile Suriye arasında uygulamaya konan vize muafiyeti kararı, ekonomik entegrasyonu destekleme, ikili ilişkilerde güven artırıcı mekanizmalar geliştirme ve bölgesel yumuşama sürecine katkı sağlama amacı taşımıştır. Bu adım, AK Parti’nin Orta Doğu’da etkinlik kurma ve Osmanlı jeopolitik mirasını yeniden canlandırma yönündeki dış politika yaklaşımıyla da örtüşmüştür. Erdoğan’ın bu dönemde düzensiz Ermeni işçilere yönelik “Onlar [Ermeni işçiler] ülkeden kaçtılar, kendi topraklarında kendilerini geçindiremediler ve biz kapılarımızı açtık. Onları sınır dışı edebiliriz, ama bunu yapmıyoruz” ifadesi, göçün dış politika söyleminde stratejik konumlandırıldığını ve Türkiye’nin göç politikalarını yumuşak güç aracı olarak kullanma kapasitesini göstermiştir (Tolay, 2012:133-134). Türkiye göç politikası ile dış politika avantajlarını yakalamak istemiş olsa da Türkiye’nin kalkınma planlarında göç alanındaki politika boşluklarına işaret edilmesi ve insan merkezli, adalet ilkesini gözeten kapsamlı bir göç ve uyum politikasına duyulan ihtiyacın vurgulanması, bu dönemin genel karakterini tamamlayıcı niteliktedir (Bahçeci ve Uzun, 2017:6-7).

Bu dönemde Türkiye’nin göç trafiğinde belirgin bir artış yaşanmıştır. 2000-2009 arasında Türkiye’ye 183 milyon yabancı girişinin gerçekleşmesi, ülkenin transit ve varış ülkesi kimliğinin güçlendiğine işaret etmektedir. Diğer yandan 2000-2008 yılları arasında her yıl polis tarafından yakalanan düzensiz göçmen sayısının 52.000 ile 94.600 arasında değişmesi ve 2008’de yaklaşık 65.700 kişinin yakalanmış olması, düzensiz göçün Türkiye açısından giderek daha belirgin bir sorun hâline geldiğini göstermektedir. Bu geniş yelpazedeki göçmen grupları, gizli işçiler, transit göçmenler, insan ticareti mağdurları ve reddedilmiş sığınmacılar gibi farklı kategorileri içermektedir. Nitekim bir yandan sığınma, insan ticaretiyle mücadele ve vize politikalarında daha insancıl ve göçmen odaklı uygulamalar geliştirilirken; diğer yandan düzensiz göç ve sınır güvenliği alanında daha sıkı ve kısıtlayıcı tedbirler hayata geçirilerek AB’nin beklentileri karşılanmıştır. Böylece Türkiye’nin göç politikaları eşzamanlı olarak hem liberal hem de güvenlikçi (milli korumacı) bir dönüşüm geçirmiştir (Tolay, 2012:121-131).

2000’li yıllar aynı zamanda Türkiye’de göç yönetiminin kurumsallaşması açısından da kritik bir dönem olmuştur. 2009 yılında İçişleri Bakanlığı bünyesinde Mültecilik ve Göç Dairesi’nin kurulması ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun (YUKK/6458) hazırlık sürecinin başlatılması, modern bir göç hukukunun temellerini oluşturmuştur. YUKK’ın hazırlık sürecinde nispeten liberal bir müzakere ortamı oluşmuş; statü düzenlemeleri, göçmen hakları ve idari süreçler Avrupa standartlarına uyum perspektifiyle yeniden ele alınmıştır. Ancak uygulamadaki eksiklikler nedeniyle Türkiye’nin göçmen entegrasyonu MIPEX (Migrant Integration Policy Index/ Göçmen Entegrasyon Politikaları

Endeksi) gibi uluslararası karşılaştırma endekslerinde sınırlı bir seviyede kalmıştır (Pusch ve Sirkeci, 2016:11-12). Diğer bir ifadeyle Türkiye'nin bu süreçte ortaya koyduğu gayret karşılığını bulmamıştır.

Türkiye, yabancı göçünü yönetmeye yönelik düzenlemeleri geliştirmeye çalışırken AB, Ankara'dan Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu "coğrafi çekincenin" kaldırılmasını talep etmiştir. Türkiye ise bu talebe karşılık olarak mali yükün AB üyesi devletlerle paylaşılmasını, finansman desteği sağlanmasını ve çekincenin kaldırılmasının Türkiye'ye ne tür yükümlülükler getireceğinin ayrıntılı biçimde araştırılmasını istemiştir. Nitekim Suriye kaynaklı kitlesel göç hareketi, Türkiye'nin bu konudaki kaygılarının temelsiz olmadığını açık biçimde ortaya koymuştur (Yaman ve Güç, 2016: 495-496). Dolayısıyla AB'nin özellikle sınır güvenliğini önceleyen politikaları Türkiye'nin fiilen bir "tampon bölge" rolü üstlenmesini istemesine neden olmuştur (Ekşi, 2021).

Bu çerçevede, AK Parti'nin 2002-2011 dönemi, Türkiye'nin göç politikalarında hem kurumsallaşmanın güçlendiği hem de AB uyum süreciyle birlikte liberal söylemin belirginleştiği bir dönem olmuştur. Bu süreçte göç yönetimi, AB normlarıyla uyum, uluslararası işbirliği, yumuşak güç stratejileri ve dış politika öncelikleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmıştır. Suriyeli kitlesel göçü öncesinde Türkiye, modern bir göç yönetimi altyapısı kurmaya yönelmiş; liberal ve neo-liberal değerleri esas alan uluslararası düzenin gerektirdiği yükümlülükler, ülkenin özellikle sığınmacı ve mülteci yönetimi alanında önemli sorumluluklar üstlenmesine yol açmıştır (Bozkaya ve Kıncal, 2018:94-95, 103; İnce, 2023:87; Özçelik, 2024:174-175; Güler, 2021: 227).

Dolayısıyla 2002-2011 dönemi, Türkiye'nin göç yönetiminde ağırlıklı olarak liberal normlara yöneldiği; ancak bu yönelimin milliyetçi referanslarla bütünüyle kopmadığı ikili bir karakter sergilemiştir. AB uyum süreci, hukuki ve kurumsal dönüşümün ana dinamiğini oluşturarak göçmen hakları, uluslararası koruma ve sınır yönetimi alanlarında liberal standartların benimsenmesini teşvik etmiş; böylece Türkiye klasik etnik temelli yaklaşımın dışına çıkan daha kapsayıcı bir idari yapı geliştirmeye yönelmiştir. Bununla birlikte, coğrafi çekincenin korunması, düzensiz göçle mücadelede güvenlikçi mekanizmaların sürdürülmesi ve ulusal egemenlik kaygılarının belirginleştiği alanlarda milliyetçi hassasiyetlerin etkisi tamamen ortadan kalkmamıştır. Dolayısıyla bu dönem, liberal normların kurumsal değişimi hızlandırdığı; ancak göçün ulusal kimlik, egemenlik ve yük paylaşımı bağlamlarında hâlen milliyetçi sınırlar içinde yeniden anlamlandırıldığı bir geçiş süreci niteliği taşımıştır.

4.2.AK Parti'nin 2011-2016 Dönemi: Suriye Krizi ve Açık Kapı Politikası ile Muhafazakâr Milliyetçilik (Ya da Yeni Osmanlıcılık)

2010 referandumunu, vesayet unsurlarının kırılmasında belirleyici bir eşik oluşturmuş; bu süreç, Türkiye’de yeni bir güç elitinin ve muhafazakâr iş insanları sınıfının yükselişini mümkün kılmıştır. Bu dönüşüm, Erdoğan ve Davutoğlu’nun “Yeni Osmanlı” söylemleriyle desteklenmiş; Erdoğan, 2011 parlamento seçimleri sonrası zaferi “Müslümanların zaferi” olarak nitelendirmiş ve Osmanlı dönemi şehirlerini selamlamıştır. Davutoğlu da Türkiye’yi Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkasya’daki Müslüman topluluklarla ilişkilendirerek Osmanlı mirasını vurgulamıştır. Yeni Osmanlıcılık, Kemalizm’e alternatif bir referans çerçevesi sunmakla birlikte iç politikada motive edici, dış politikada jeopolitik hedefleri meşrulaştırıcı ve ekonomik açılımı ideolojik olarak destekleyici bir işlev görmüş; tarihî Türk ve Osmanlı kimliğine dayalı Müslüman milliyetçiliğinin yayılmasına katkı sağlamıştır (Aydın, 2014:11).

Orta Doğu’da Arap Baharı’nın ortaya çıkışı, Türkiye açısından Yeni Osmanlıcılık ve muhafazakâr milliyetçilik eksenli dış politik vizyonunun uygulanması için yeni bir fırsat alanı yaratmıştır. 17 Aralık 2010’da Tunus’ta başlayan protestoların kısa sürede Arap dünyasına yayılması, 2011 yılı itibarıyla Suriye’de de ciddi toplumsal ve siyasal sonuçlar doğurmuş; ülkede şiddetin hızla tırmanması yoğun bir sınır aşan göç hareketliliğini tetiklemiştir. Bu süreçte özellikle Lübnan, Ürdün ve Türkiye’ye yönelik kitlesel nüfus geçişleri yaşanmış; Türkiye’ye yönelik ilk kitlesel akın ise 29 Nisan 2011’de 252 kişilik bir grup ile başlamıştır (Ceylan ve Uslu, 2019: 211).

Bu esnada Türkiye ile Suriye arasındaki diplomatik ilişkiler devam etse de, dönemin Başbakanı Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu tarafından beklenen reformların Esad yönetimince reddedilmesi ilişkilerde hızlı bir kopuşa neden olmuştur. Türk kamuoyunda ve karar alıcı çevrelerde Esad rejiminin toplumsal krize uzun süre dayanamayacağı yönünde genel bir inanç hâkim olmuştur (Ceylan ve Uslu, 2019: 211). Bu inancın Suriyelilere yönelik politika yaklaşımında belirleyici olduğu aşikârdır.

Türkiye’deki Suriyeli nüfusunun çok büyük bir ölçeğe ulaşması, Afganistan, Irak, İran ve Pakistan’dan gelen sığınmacıların görünürlüğünü azaltmış olsa da, 2011 öncesinde Türkiye’de toplam mülteci sayısının 100 binin altında olduğu dikkate alındığında, Suriyeli olmayan mülteci nüfusunun 300 bini aşması dahi tek başına ciddi bir yükün ortaya çıktığını kanıtlamaktadır (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017:15).

2012 yılı itibarıyla Suriye’deki gelişmeler açık bir “iç savaş” niteliği kazanmıştır. Bu süreçte rejim güçleri Rusya ve İran’ın desteğini alırken,

muhalif grupların bir kısmı ABD ile bir kısmı ise Türkiye ile iş birliği yapmaya yönelmiştir. Türkiye, krizin başlangıcından itibaren savaştan kaçan tüm sivilere kapılarını açık tutacağını (açık kapı politikası) duyurmuş; etnik, dini veya mezhepsel ayrım gözetmeksizin “geri göndermeme” ilkesi çerçevesinde sığınmacıları kabul etmiştir. Arap, Türkmen, Kürt, Sünni, Nusayri ve Ezidi grupların Türkiye’ye sığınmış olması, izlenen “açık kapı” politikasının kapsayıcı niteliğini açık biçimde göstermiştir (Tepealtı, 2020:197-198).

Suriye’de başlayan iç karışıklığın zamanla terör örgütleri aracılığıyla önce Türkiye’ye, ardından Fransa ve İngiltere gibi Avrupa ülkelerine yansması, bölgedeki krizi oldukça karmaşık bir boyuta taşımıştır. Çünkü ülkede yalnızca rejimle çatışan muhalif gruplar değil, aynı zamanda birbirleriyle mücadele eden silahlı yapılar da Suriye’yi geniş çaplı bir güvensizlik sahasına dönüştürmüştür (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017:9-10).

Türkiye’ye akın eden sığınmacıların bir kısmı sınırdaki geçici barınma merkezlerine, büyük çoğunluğu (% 90) ise kendi istekleriyle ülkenin farklı şehirlerine dağılmışken (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017:10; Barış, 2019:42) kendilerini göç yönetimi ve sığınmacı politikaları bakımından “en liberal ülkeler” olarak tanımlayan Avrupa devletleri, Suriyeli sığınmacılar karşısında büyük ölçüde kısıtlayıcı bir tutum sergilemişlerdir. Avrupa’nın liberal partileri dahi, göç karşıtı milliyetçi partilerin politikalarına yaklaşarak yasakçı uygulamalarda adeta bir yarış içine girmişlerdir (Günay vd., 2017:54).

Avrupa ülkeleri ihtiyaç duydukları nitelikteki işgücünü Suriyeliler içerisinden seçici biçimde kabul ederken (Güler, 2021:218) geri kalan sığınmacıları sınır bölgelerinde bekletmeyi tercih etmiş; içeri girişine izin verdikleri kişilere dahi temel insani ihtiyaçlarını karşılayacak hizmetleri sunmaktan kaçınmış ve bu grupları izole edilmiş geçici barınma alanlarına yönlendirmişlerdir (Günay vd., 2017:54). Bu yaklaşım, Avrupa’nın göç politikalarında insani ilkelere değil, güvenlik (milliyetçi) ve çıkar odaklı (pragmatist) bir seçiciliğe öncelik verdiğini gösterse de Türkiye’nin meseleye farklı bir ideolojiden yaklaştığı anlaşılabilmektedir. Çünkü Türkiye, AB ülkelerine kıyasla ciddi sorumluluk alan bir koruma güdüsü ile çeşitli riskleri göze alarak Suriyelileri muhafaza etmektedir.

2011’de Suriye’de başlayan iç çatışmalar üzerine Türkiye, ülkeye gelenleri ilk yıllarda hukuki dayanağı bulunmayan “misafir” kavramıyla tanımlamış; bu yaklaşım Suriyelilerin kısa sürede geri döneceği varsayımına dayanmıştır (Yükseker ve Çeler, 2024). Ancak kitlesel akının büyümesiyle Türkiye, 2013’te 6458 sayılı YUKK’u kabul etmiş ve böylece Kanun, uluslararası koruma rejimini tanımlamış, mülteci, şartlı mülteci ve geçici koruma statülerine ilişkin hak ve yükümlülükleri uluslararası normlarla uyumlu bir şekilde netleştirmiştir

(Özçelik, 2024:180-181; İnce, 2023:91-92). 2014'te yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile Suriyeliler YUKK'un 91. maddesi kapsamında resmen "geçici koruma" statüsüne alınmıştır (Ceylan ve Uslu, 2019:213). Böylece Suriyelilerin sağlık, eğitim, sosyal yardım ve çalışma izni gibi temel haklar hukuki güvenceye bağlanmıştır (Şahin, 2025:24-25).

AK Parti'nin Suriyelilere yönelik açık kapı politikası, AB'nin küresel göç karşısındaki kapanışına rağmen, milliyetçiliği "muhafazakâr-Yeni Osmanlıcı" bir çerçevede uygulama girişimi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda muhafazakâr milliyetçilik, göçün ulusal birlik ve toplumsal homojenlik açısından risk taşıdığını kabul etse de, dini ve geleneksel değerlere verdiği önem nedeniyle Suriyelilere yönelik kapsayıcı bir tutumu da mümkün hale getirmiştir. Aynı dönemde Osmanlı mirasına dayalı ortaklık vurgusunun öne çıkması ise toplumsal çeşitliliğin kabulüne işaret eden Yeni Osmanlıcı yaklaşımın beslendiğinin göstergesi olmuştur. Nitekim Suriyelilerin "aynı milletten" ya da "kardeş topluluklar"dan sayılması, Osmanlı millet sistemine yapılan göndermeler ve tarihsel-kültürel bağların sürekli vurgulanması, bu politikayı Yeni Osmanlıcılık perspektifinden okunabilir hâle getirmiştir. Bu doğrultuda Suriyelilere açılan kapı, Türkiye'nin "coğrafi çekince"sine rağmen "geçici koruma" statüsü üzerinden işletilmiş ve söz konusu nüfusa "tarihsel, kültürel ve dini yakınlık" temelinde olumlu bir yaklaşım geliştirilmiştir. Tüm bu yönleriyle mevcut politika, Türk milletinin teritoryal kaygılarını tetikleyen sorunlara ve aşağıda detaylandırılacak aksaklıklara rağmen 2016'ya kadar sürdürülmüştür.

Suriyelilerin gelişyle birlikte mülteci sayısındaki artış Türkiye'yi AB karşısında yeni anlaşmalar yapmaya zorlayarak yükünü artırmıştır. Bu çerçevede Türkiye, AB'nin temel beklentileri arasında yer alan düzensiz göçün engellenmesi doğrultusunda 28 Mayıs 2012'de FRONTEX ile bir mutabakat zaptı imzalamış; ardından 16 Aralık 2013'te vize muafiyeti sürecinin temel aşamalarından biri sayılan Geri Kabul Anlaşmasına onay vermiştir (Tepealtı, 2020:199). Bu siyasi pozisyonun ardından Yunanistan'ın yasadışı göçü Türkiye'ye yönlendirmeye başladığı, ayrıca kara ve deniz hatlarında düzenli geri itme uygulamalarını istikrarlı biçimde sürdürdüğü ifade edilmektedir (Ekşi, 2021).

Bunun yanı sıra Türkiye, bu kişilerin BMMYK aracılığıyla uluslararası koruma talep edebilmesini kabul ederek ve zulümden kaçtıklarına dair makul gerekçeler bulunduğunda onlara geçici koruma temin ederek Yeni Osmanlıcı yaklaşımını sürdürmüş ve Suriye başta olmak üzere Asya, Orta Doğu ve Afrika ülkelerinden gelenlerle bu sayı olağanüstü bir düzeye çıkmıştır. Haziran 2014'e gelindiğinde ülkedeki Suriyeli sayısı 1 milyona yaklaşmıştır (Özer ve Güneş

Gülal, 2023: 260, 262). Cumhuriyet'in ilanından 2005'e kadar geçen 82 yıllık dönemde Türkiye'ye gelen yaklaşık 1,7 milyon göçmenle karşılaştırıldığında, 2019'a gelindiğinde sadece Suriyelilerin bu sayının iki katını geçmiş olması (3 milyon 650 bin civarı) Türk halkının üstlendiği yükü görünür kılmaktadır (Ceylan ve Uslu, 2019: 212).

Türkiye'nin Suriyeli göçüne insani kaygılar çerçevesinde yaklaşması ve herkesi kabul eden bir tutum benimsemesi, güvenlik odaklı politikaların geri plana itilmesine yol açmıştır. Gelenlerin "niteliksel bilgilerinin sistematik biçimde toplanmaması ve yerleştirilecekleri bölgelerin önceden planlanmaması" vatandaşın sorunlarını daha da artırmıştır. 2014 Yönetmeliği, belgesiz girişlere izin vererek Suriyeliler için illerde ikameti mümkün kılmış; bu durum özellikle büyükşehirlerde yoğunlaşmayı artırmıştır (Özçelik, 2024: 179-181).

Diğer yandan, yasa dışı örgüt mensuplarının kitlesel göç hareketine karışmış olabileceğine dair inanç vatandaşlarda tereddütleri artırmıştır. Bu bağlamdaki en sarsıcı olaylardan biri, 11 Mayıs 2013'te Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde meydana gelen bombalı saldırılar olmuş ve bu saldırılarda 52 kişi yaşamını yitirken 146 kişi yaralanmıştır. Olayın ardından Suriyelilerin kaldığı bir kampa saldırı girişimi yaşanmış; buna karşın Başbakan Erdoğan Suriyelileri "kardeş" olarak gördüğünü belirterek dayanışma mesajı vererek muhafazakâr milliyetçi Yeni Osmanlıcılığını sergilemiştir. Ancak bunu takip eden dönemde IŞİD ve PKK kaynaklı saldırılar, sınır güvenliği eksenindeki endişeleri daha da artırmıştır (Ceylan ve Uslu, 2019: 213; Şahin, 2025:26-27).

Tüm bunlara ilaveten 2014-2017 döneminde özellikle sınır illerinde Suriyeli sığınmacılar ile yerel halk arasında çeşitli gerginlikler yaşanmış; bu gerginlikler çoğu zaman suç olayları, ekonomik anlaşmazlıklar ve toplumsal huzursuzluklardan kaynaklanmıştır. Gaziantep, Kahramanmaraş ve Kilis gibi Suriyeli nüfusun yoğun olduğu şehirlerde hırsızlık, kasten yaralama, dolandırıcılık, fuhuş, çocuk istismarı, gasp ve trafik ihlalleri gibi suç vakalarında belirgin artış gözlenmiştir. Araştırmalar, bazı şehirlerde Suriyelilerin suç oranındaki payının %30'a kadar yükseldiğini göstermektedir. Ayrıca sigortasız ve Arapça plakalı Suriye araçlarının karıştığı trafik kazaları yerel halkta ek bir huzursuzluk yaratmıştır. Belirli bölgelerde yoğunlaşarak informal ekonomik alanlar oluşturma ve yasa dışı gruplar hâlinde örgütlenme riskleri arttığı gibi yaşanan toplumsal gerilim, Suriyelilerin topluma uyum süreçlerini güçleştirmiştir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017:28-30; Ceylan ve Uslu, 2019: 213).

Ortaya çıkan güvenlik olaylarının yanı sıra Suriyelilere tanınan fırsatlar da vatandaşlarda rahatsızlık uyandırmıştır. Kızılay, "yardım kartları, dil eğitimi ve psikososyal desteklerle" Suriyelilere katkı sağlarken, AFAD "sağlık hizmetleri,

dijital okuryazarlık ve çeşitli sertifika programları” ile destek sunmuştur (Ceylan ve Uslu, 2019: 215). Batı ülkelerinde eğitim, çalışma ve seyahat gibi alanlarda belirgin kısıtlamalar uygulanırken, Türkiye’de Suriyeliler (Göç İdaresi’nden alınacak “seyahat izin belgesi” ile) serbestçe dolaşabildikleri gibi vatandaşlardan daha üstün eğitim haklarından yararlanabilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı 2012’de Suriyeli çocukların eğitime erişimini desteklemek amacıyla Arapça müfredat uygulamış; gerekli şartları sağlayan Suriyelilerin öğretmen olarak görevlendirilmesine dahi imkân tanımıştır. Yükseköğretim Kurulu, 7 Ocak 2015 tarihli karar ile sekiz üniversiteye Suriyeli öğrencilerin Türkçe ve yabancı dilde programlara kabul edilmesine yönelik yetki vermiştir. Benzer şekilde kapsamlı sağlık hizmetlerine erişimin sağlanması ve tedavi-ilaç giderlerinden katılım payı muafiyeti gibi avantajlı uygulamalar vatandaşta ikinci plana itildiği hissi yaratmıştır. Suriyelilere sağlanan bu hakların hem liberal¹⁰ hem de liberal çok-kültürcü¹¹ özellikler gösterdiği ifade edilebilmektedir. Bu yardımlar iç politikada “din kardeşliği ve tarihi geçmiş” baz alınarak Yeni Osmanlıcı perspektiften sunulmuştur. Öte yandan Yeni Osmanlıcılığın çok-kültürcülüğü destekleyen özelliği bu politikalarda işlevsel hale gelmiştir (Günay vd., 2017:55-56).

Ancak sadece avantajlı durumlar değil Suriyelilerin içinde bulunduğu dezavantajlı durumlar da Türk halkında rahatsızlığı tetiklemiştir. Suriyeli

-
- 10 Türk siyasi hayatında göç politikalarını etkileyen ideolojilerden biri liberalizmdir (Tekin, 2004:95). Liberalizm, temel olarak bireyci bir yaklaşımı benimseyerek, rasyonel bireylerin siyasal ve ekonomik haklarını güvence altına almayı ve piyasa mekanizmasının doğal işleyişine müdahalenin en aza indirilmesini savunan bir doktrin olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda liberalizmin temel ilkeleri şunlardır: 1) Bireycilik, 2) Rasyonalite ve ekonomik insan anlayışı, 3) Bireysel özgürlükler, 4) Laissez-faire ve doğal düzen ilkesi, 5) Piyasa ekonomisi (kapitalizm) ve 6) Sınırlı ve sorumlu devlet anlayışı (anayasacılık). Detaylı bilgi için bakınız (Aktan, 1995:4-7).
 - 11 Liberal çokkültürcülük, özellikle Osmanlı mirası ve AB uyum sürecinde kendini belirgin biçimde göstermiştir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında imparatorlukların çözülmesiyle yeni ulus-devletler kurulmuş, ancak bu devletler, imparatorlukların çokkültürlü mirasını kısmen devralmıştır. Öte yandan, ulus-devlet yapıları kültürel çeşitlilikle çelişen bir karakter taşımakta, ulusun türdeşlik ideali üzerine inşa edilmekte ve toplumsal farklılıklara genellikle olumsuz tepkiler vermektedir. Tarihte bu durum, soykırım ve nüfus mübadelesi gibi uygulamalarla aşmaya çalışılmıştır (Barın, 2016:59, 66-68). Çokkültürcülük, toplumdaki tüm kültürlerin değerli olduğunu kabul etmekte ve kültürel grupların eşit bir biçimde var olabilmesini sağlamayı hedeflemektedir. Çokkültürcülük, egemen kültürün baskısı olmadan farklı kültürlerin bir arada var olmasını savunmakta ve toplumsal çeşitliliği, farklı kültürel grupların tanınma ve saygı görme hakkı çerçevesinde onaylamaktadır (Barın, 2016:59; Heywood, 2013:78). Liberal çokkültürcülük teorileri, azınlıklara kültürel haklar tanınmasının önemini vurgulamakla birlikte, bu hakları öncelikle bireylerin refahını artırmak amacıyla gerekli görmektedir (Karademir, 2017:22). Bu bağlamda liberal çokkültürcülük, birden fazla kültürün egemen kültür baskısı olmadan, devletle eşit mesafede ve benzer şartlar altında var olmasını hedeflemektedir. Bu yaklaşım, “eritme potası” veya asimilasyon modelini reddetmektedir. Bu anlayış toplumsal düzeni kültürel çeşitliliği koruyacak şekilde tasarlanmaktadır. Böylelikle farklı kültürlerden bireylerin kendilerini tehdit altında hissetmesi engellenmektedir (Barın, 2016:79-80).

çocuk ve gençlerin düşük ücretli, güvencesiz ve ağır koşullarda çalıştırılması; kadınların ise artan ekonomik kırılganlık nedeniyle fuhuş ve istismar ağlarının hedefi hâline gelmesi veya ikinci eş olarak evliliğe yönelmeleri, hem istismarı artırmış hem de aile yapısını zedeleyerek Türk toplumunda belirgin bir rahatsızlık yaratmıştır. Kamp imkânlarının ciddi harcamalara rağmen yetersiz kalışı bir yana, sığınmacıların % 90'ından fazlasının kamp dışında yaşaması; sağlıklı, kalabalık ve hijyenik olmayan mekânlarda barınmayı yaygınlaştırmış, bu durum hem kayıt süreçlerini zorlaştırmış hem de şehirlerde barınma, çalışma ve güvenlik alanlarında ciddi sorunlara yol açmıştır. Yeni ikamet edilen mahallelerde ev sahipleriyle yaşanan gerilimler de güvenlik risklerini artırmıştır. Türkiye’de yüz binlerce Suriyeli bebeğin doğması ve yaklaşık yarım milyon çocuğun eğitim sistemine dâhil edilmesi dikkat çekici bir demografik dönüşüme işaret etmektedir. Öte yandan, sınır illerindeki hastanelerin kapasite yetersizliği yerel halkın sağlık hizmetlerine erişimini zorlaştırarak toplumsal tepkileri güçlendirmiştir (Barış, 2019:42; Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017:18-20). İl nüfusuna oranla en fazla Suriyeliyi barındıran Kilis’teki (% 73) durum ise yerel halk açısından daha da kaygı verici bir örnektir (Elçi, 2022:52). Tüm bu gerekçelerle yerel halkın Suriyelilere yönelik misafirperver tutumu değişmiş ve zaman içinde milliyetçiliği körükleyerek yabancı (öteki) karşıtlığına evrilmiştir (Özer ve Güneş Güllal, 2023: 262).

Efe (2017:133) Türkiye’nin bugün dünyanın en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülkesi olduğunu, bu davranışı ile Batı’ya ve tüm dünyaya önemli bir ders verdiğini, sığınmacılara yönelik bu ilkesel tutumu ile din, dil ve mezhep ayrımı yapmaksızın tüm sığınmacıları kabul etmesi ile Müslüman dünyadaki merkezi konumunu ve liderlik iddiasını sürdürdüğünü ifade etmektedir. Bu tutumun, AK Parti’nin Yeni Osmanlıcılık anlayışıyla ilişkilendirilebileceği ileri sürülmektedir (Aydın, 2014: 11). Nitekim hükümetin Suriyelilerin Türkiye’deki varlığını çoğunlukla “din kardeşliği” ekseninde temellendirmesi ve göç sürecini ensar-muhacir ile ümmet kavramları çerçevesinde meşrulaştıran bir söylem üretmesi, bu ideolojik yönelimi destekleyen göstergeler olarak değerlendirilebilir (Kahya Nizam, 2019: 147).

6458 sayılı YUKK, AB’nin beklentileri doğrultusunda liberal normlara uygun bir hukuki altyapı oluşturmuş; bunun devamı niteliğindeki 22 Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği ise Suriyelileri “misafir” konumundan çıkararak hukuken tanımlanmış bir statüye kavuşturmuştur. Yönetmelik, geçici koruma altındaki bireylerin koruma süresi boyunca bireysel uluslararası koruma başvurusu yapmalarını ve genel başvuru yoluyla vatandaşlığa geçmelerini engellemiştir (Tepealtı, 2020:199). Bu durum, devletin Suriyelilere kalıcı mülteci statüsü vermekten kaçınarak milliyetçi sınır çizgisini koruduğunu göstermekteyse de Türkiye aynı zamanda, Suriyelilerin BMMYK tarafından

üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesini bekleyerek ve böylece bu nüfusun ülkede uzun yıllar kalmaya devam etmesine zemin hazırlayarak Yeni Osmanlıcılığını sergilemiştir (Güler, 2021:227).

Türkiye'nin göç politikaları, AK Parti hükümetinin muhafazakâr yaklaşımıyla şekillenmekle birlikte (Şahin, 2025:28-29) Türkiye'de Suriyeli mültecilerin büyük bölümünün yerel halkla benzer etnik ve dini özellikler taşıması, Avrupa örneklerinde görülen türden güçlü bir popülist aşırı sağ partinin yükselmesini engellemiştir. Sağ popülist bir parti kimliğine sahip olmasına rağmen AK Parti, açık kapı politikası ve "kardeşlik" söylemi sayesinde kendi seçmen tabanını göçmen karşıtlığından belirli ölçüde uzak tutabilmiştir. Buna karşın muhalefet partileri Suriyeli mültecilere ilişkin daha farklı ve parçalı pozisyonlar benimsemektedir (Elçi, 2022:49).

1980'li yıllarda "Türk soyu ve kültürüne" dayalı göçmenler için güçlü uyum ve kabul mekanizmaları uygulanmış, Bulgaristan ve Balkanlardan gelen göçmenler hızlıca vatandaşlık, arazi ve iş imkânlarına kavuşmuş; toplumsal uyum kolaylaşmıştır. Oysa 1991 Kuzey Irak göçünde ulusal güvenlik kaygıları nedeniyle "güvenli bölge" oluşturulmuş ve göç yönetimi daha sınırlı bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda önceki göç deneyimleriyle kıyaslandığında Suriyelilere ayrı bir tolerans tanındığı anlaşılmaktadır (İnce, 2023:87-90).

AK Partili Türkiye, Suriye kaynaklı kitlesel göçü ilk aşamada tarihsel, dinsel ve kültürel ortaklıklar üzerinden değerlendirerek Suriyelileri, Osmanlı mirasına atıf yapan (Yeni Osmanlıcılık) bir misafirperverlik söylemi eşliğinde "misafir" statüsü ile karşılamıştır (Kahya Nizam, 2019: 290). Söz konusu söylem, Suriyelilerin Türkiye'deki varlığını çoğunlukla "din kardeşliği" ekseninde temellendirmekte; ensar-muhacir ve ümmet kavramları çerçevesinde göç sürecini meşrulaştırıcı bir dil üretmektedir. Bu söylemsel yaklaşım, Türkiye'de göçmenliğin milliyetçilikle kurduğu ilişkiyi geleneksel biçimlerinden farklı bir yönde dönüştürmüş; göçün toplumsal algılanışına dinî referansların eklenildiği yeni bir milliyetçilik anlayışı ortaya çıkarmıştır. Böylece Türkiye toplumunun Suriyelilerle birlikte yaşam deneyimi değerlendirilirken milliyetçilik temel bir çerçeve olarak karşımıza çıkmaktadır (Kahya Nizam, 2019:147-148). Bu benzetmeler Suriyelilerin yabancı olmaktan ziyade kültürel ve inanç bakımından yakın topluluklar olarak sunulmasına olanak tanımıştır. Bu yaklaşım, siyasal söylemde etnisiteyi merkezine alan bir göç kabulü anlayışıyla örtüşmekte; göçmenliğin milliyetçi bir çerçeveye eklenmesini beraberinde getirmektedir (Kahya Nizam, 2019: 291).

Ulus-devlet modeli, belirli sınırlar içinde türdeş bir millet oluşturmayı merkeze alan; kimliğini ise "öteki"ni tanımlayarak belirginleştiren bir siyasal

yapılanma biçimidir. Bu çerçevede devlet, etnik ve kültürel bütünlüğü korumak adına bu yapıya uyum göstermeyen grupları dışlamaya eğilimlidir. Milliyetçilikle desteklenen bu yaklaşım, kimi zaman yabancıların ülkeye girişini sınırlama veya ülkede bulunanları geri gönderme yönünde politikaların gerekçesi hâline gelmektedir (Demirhan ve Aslan, 2016:30; İçduygu vd., 2014:13). Zira yeni gelen nüfusun toplum içinde uyum sorununa ve sosyal gerilimlere yol açma potansiyeli bulunduğu sıklıkla vurgulanmaktadır (Aktel ve Kaygısız, 2018:580).

Bu bağlamda muhafazakâr milliyetçilik için güvenlik kaygısının temelinde ulusun dilsel ve kültürel açıdan mümkün olduğunca homojen olması gerekliliği yatmaktadır. Ancak Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara yönelik politikası, ulus-devletin geleneksel risk algısıyla tam olarak örtüşmeyen, daha esnek ve kapsayıcı bir yönelim sergilemiştir (Yaman ve Güç, 2016:496). Bu durum, Türkiye'nin ulus-devlet perspektifindeki kültürel homojenlik beklentisinin kısmen ertelendiğini ve devletin ideolojik duruşunda göç bağlamında esnemeler yaşandığını göstermektedir. Diğer yandan burada Osmanlı'nın ümmet bilincindeki millet bakışının etkisi olduğu ve Suriyelilerin aynı tarih, kültür, din ortaklığı zemininde aynı millettten olduğu düşünülmüştür. Bu düşünce Suriyelilere yönelik göç politikasını muhafazakâr milliyetçilik sınırları içerisine çekmektedir. Avrupa ülkeleri aynı dönemde sınırlarını kapatarak etnik temelli, sert ve güvenlik odaklı bir ulus-devlet refleksi sergilerken; Türkiye daha kapsayıcı bir duruş benimsemiş, özellikle Osmanlı mirası bulunan coğrafyalardan gelen Müslüman nüfusa yönelik korumacı bir yaklaşım izlemiştir. Bu yönelimin, Yeni Osmanlılık söyleminin pratikteki yansımalarından biri olarak değerlendirildiği; Türkiye'nin tarihsel ve kültürel bağlara atıfla Suriyeli Müslümanlara kapılarını açarak göçü fiilen teşvik eden bir politika geliştirdiği ileri sürülmektedir (Aktel ve Kaygısız, 2018:581).

Sonuç olarak 2011-2016 dönemi, Türkiye'nin kitlesel Suriye göçü karşısındaki tutumunun yalnızca insani bir zorunlulukla değil, aynı zamanda AK Parti'nin muhafazakâr milliyetçi ve Yeni Osmanlıcılık ideolojik çerçevesiyle şekillendiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, geleneksel ulus-devlet milliyetçiliğinin kültürel homojenlik ve güvenlik odaklı sınırlarını esnetmiş; Suriyeli nüfus, etnik farklılıklarına rağmen dini ve tarihsel ortaklıklar üzerinden "kardeş topluluk" olarak yeniden anlamlandırılmıştır. Böylece göç, Türkiye açısından hem insani sorumlulukların hem de Osmanlı mirasına dayalı sembolik bir liderlik iddiasının aracı hâline gelmiştir. Bu ideolojik açılım açık kapı politikasını meşrulaştırırsa da, göçün yol açtığı toplumsal, ekonomik ve güvenlik temelli sorunlar karşısında milliyetçi hassasiyetleri tamamen ortadan kaldıramamıştır. Dolayısıyla bu dönemin vatandaşta yarattığı baskı 2016 sonrası süreçte hükümetin milliyetçi politika yaklaşımına yansımacaktır.

4.3.AK Parti'nin 2016 Sonrası Dönemi: Milliyetçi Dönüşüm ve Göçün Güvenlikleşmesi ile Teritoryal Milliyetçilik

2011'de Suriye'de başlayan iç savaşın ardından Türkiye, kısa sürede dünyanın en fazla mülteci barındıran ülkesi hâline gelmiş; 2020 yılına gelindiğinde bu konum pekişmiştir (Ekşi, 2021). Aynı dönemde Afganistan'daki istikrarsızlık ve Taliban'ın güç kazanması ile Irak'ta IŞİD kaynaklı gelişmeler, Türkiye'ye yönelen göçü hızlandırmıştır (Bahçeci ve Uzun, 2017:6). Bunun yanında Moldova, Romanya, Ukrayna, Rusya ve Gürcistan gibi eski Doğu Bloku ülkelerinden gelen kaçak işçiler ve Almanya, ABD, İngiltere gibi Batılı ülkelere Türkiye'ye yerleşen nüfus da göç trafiğini çeşitlendirmiştir (Güler, 2021:229-230). Ayrıca Somali, Eritre, İran ve Irak'tan gelen göçmenler için de Türkiye güvenli bir liman olmuştur (Secen vd., 2024:419-420). Türkiye'nin "ekonomik istikrarı, komşu ülkelere yönelik tarihsel bağları ve açık kapı politikası", bu dönemde göç hareketlerinin temel belirleyicileri olmuştur (Örselli ve Babahanoğlu, 2016:2067).

2005'te 178.964 olan ikamet izinli yabancı sayısının 2022'de 1.427.076'ya yükselmesi, Türkiye'nin çok kaynaklı göç akımlarıyla karşı karşıya olduğunu kanıtlar (Elçi, 2022:52). 2015 sonrasında düzensiz göç hareketleri de yoğunlaşmış; 2015-2021 döneminde çoğunluğu Afganistan, Pakistan ve Irak'tan gelen 1,5 milyondan fazla düzensiz göçmen yakalanmıştır. 2023 itibarıyla Suriyeliler hariç farklı uyruklardan yaklaşık 320 bin kişinin uluslararası koruma kapsamında olduğu bildirilmiştir (Özer ve Güneş Gülal, 2023:262). Türkiye'deki Suriyeli nüfus artışı 1923-2010 arasında toplamda yaklaşık 1,7 milyon, çoğunluğu "soydaş" nitelikli göçmenin kabul edildiği tarihsel çizgiyle karşılaştırıldığında dramatik bir kırılma yaratmaktadır. Zira Suriye kaynaklı göç, yalnızca sekiz yıl içerisinde Cumhuriyet döneminin toplam göç hacmini aşmıştır (Kahya Nizam, 2019:145). Sadece Suriyeli nüfus açısından bakıldığında, Esad'ın 8 Aralık 2024'te Suriye'yi terk ettiği dönemde (Biol, 2024) Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre -Suriye'deki güvenli bölgelere dönüş yapanlar hariç- Türkiye'de 2,9 milyon resmi kayıtlı Suriyeli bulunuyorken savaş boyunca bu sayının bazı yıllarda 3,7 milyona ulaştığı ifade edilmektedir (Kafadar, 2024; Refugees Association, 2023).

2011'de Suriye'de başlayan iç savaşın ilk yıllarında Türk kamuoyunda mültecilere yönelik genel eğilim destekleyici bir nitelik taşımış (Tahiroğlu, 2022), "ensar-muhacir" söylemi hem hükümet hem toplum nezdinde meşruiyet zemini oluşturmuş, Suriyeliler ağırlıklı olarak "misafir" olarak konumlandırılmıştır (Özçelik, 2024:181; Kaya, 2022:18). Türkiye'nin bu süreçte Suriyelilere uluslararası hukukta tanımlanan 'mülteci' statüsünü vermekten kaçınarak alternatif statü mekanizmaları geliştirmesi, büyük ölçüde

milliyetçi kaygıların bir sonucudur (Tepealtı, 2020: 197-198). Bununla birlikte, 2016 sonrası dönemde ardı arkası kesilmeyen kitlesel göç akımlarının yarattığı sosyo-ekonomik ve güvenlik temelli sorunlar, Türkiye’deki milliyetçi yönelimlerin tipolojisini dönüştüren önemli dinamiklerden biri olmuştur (Secen vd., 2024: 419-420).

2011-2015 döneminde Türkiye göç konusunda “güvenlik dışı siyaset” izleyerek tehdidi dışarıda konumlandırmış; Suriye’deki insan hakları ihlallerine vurgu yapmış, mağdurun korunması söylemini öne çıkarmış ve dinî-kültürel ortaklıklar üzerinden (Yeni Osmanlıcılık) kapsayıcı bir tutum geliştirmiştir. Buna karşılık, 2015 sonrası dönemde artan mülteci nüfusu, kentleşme baskısı ve toplumsal tepkiler nedeniyle Türkiye “iç güvenlik siyaseti” eksenine yönelmiş; tehdit hem dışarıda hem içeride tanımlanarak güvenlikçi tedbirlerin alınması siyasi bir zorunluluk hâlini almıştır (Özçelik, 2024: 181).

Çünkü bu dönemde Türkiye, hem transit ülke hem hedef ülke olarak göç akımlarının merkezine yerleşmiştir. 2014-2015 yıllarında Avrupa’ya yönelen düzensiz geçişlerin büyük bölümü Türkiye üzerinden gerçekleşmiş; yalnızca 2015 yılında bir milyondan fazla kişinin -yaklaşık yarısı Suriyeli olmak üzere- Ege kıyıları üzerinden Avrupa’ya geçtiği tahmin edilmektedir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017:15). İzmir ve Ege sahillerine yönelen geçişler artmış, Edirne’ye yürüyen yaklaşık 3.000 kişilik grup, Türkiye’nin Suriyelilere sağladığı sınırlı sosyal ve ekonomik imkânların ötesinde Avrupa’ya geçiş arayışının sembolik sonucu hâline gelmiştir. Bu süreçte Türk hükümeti, söz konusu kitlesel hareketleri Avrupa’ya yönelik diplomatik baskı unsuru olarak kullanmış; Avrupalı aktörlere Türkiye’nin yükünü paylaşma çağrısında bulunmuştur. Bu bağlamda 2015 itibarıyla Türkiye’nin Suriyelilere yönelik “açık kapı” politikası fiilen değişime uğramış, bundan sonrasında Türkiye’ye geçiş yapmak isteyenler kaçakçılara ödeme yapmak zorunda kalmıştır (Ataç vd., 2017:13).

AB için de büyük baskı unsuru olan göç konusu, kötü giden ilişkilere¹² rağmen Türkiye ile olan işbirliğini zorunlu kılmıştır. Bu anlamda düzensiz göç ve iltica yönetimi, o dönemde Türkiye-AB ilişkilerinde sürdürülebilen tek müzakere alanı olarak kalmıştır (Aksel ve İçduygu, 2018:9). Avrupa’da yükselen göç karşıtlığının etkisiyle artan diplomatik müzakereler sonucunda 18 Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Bildirisi kabul edilmiştir (Yükseker ve Çeler, 2024:6-7). Bildiri, “bire bir mekanizması” kapsamında Yunan adalarına ulaşan

12 Mart 2017’de Alman, Hollanda ve Avusturya makamlarının Türk bakanların Avrupa’daki referandum kampanyasına yönelik toplantılarını engellemesi; Hollanda’nın Dışişleri Bakanı’na iniş izni vermemesi ve Aile Bakanı’nı sınır dışı etmesi diplomatik krizi derinleştirmiştir (Çömlekçi ve Hocaoglu Bahadır, 2020). Bu kriz, 2011’den beri devam eden Avrupalılaşımdan uzaklaşma eğilimini hızlandırmış; karşılıklı güveni zedeleyerek müzakerelerin büyük ölçüde yavaşlamasına yol açmıştır (Aksel ve İçduygu, 2018:9).

düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye iadesi karşılığında Türkiye'deki savunmasız Suriyelilerin AB ülkelerine yerleştirilmesini öngörmüş; ayrıca 6 milyar avroluk mali destek, Gönüllü İnsani Kabul Programı, vize serbestisi ve Gümrük Birliği'nin güncellenmesi gibi başlıkları içermiştir. Anlaşma sonrasında düzensiz geçişler belirgin olarak azalmış; 2015'te yaklaşık 850.000 olan Ege geçişleri 2016'da 173.000'e gerilemiştir (Aksel ve İçduygu, 2018:6, 9).

2016 darbe girişimi sonrasında ilan edilen olağanüstü hâl, Türkiye'deki mülteciler ve göçmenler üzerinde doğrudan etkiler yaratmıştır. Her ne kadar YUKK'un 4. maddesi uluslararası koruma başvuru sahipleri için geri göndermeme ilkesini güvence altına alsa da, Ekim 2016'da çıkarılan KHK 676 (Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname) ile teritoryal milliyetçiliğin bir yansıması olarak sınır dışı kararlarının kapsamı genişletilmiş ve uluslararası koruma başvurusu yapanlar da bu uygulamaya dâhil edilmiştir. Aynı dönemde Türkiye, kabul merkezlerini fiilen gözetli tesislerine dönüştürerek kapasitesini artırmış; AB fonlarıyla kurulan yeni merkezlerle birlikte toplam gözetli kapasitesi yaklaşık 15.000 kişiye ulaşmıştır (Ataç vd., 2017:14-15). Dolayısıyla bu düzenlemeler teritoryal milliyetçiliğin önemine binaen atılmış adımlar olmuştur.

Türkiye'de Suriyelilere vatandaşlık verilmesi tartışmaları ise teritoryal milliyetçiliği güçlendiren başlıca unsurlardan bir diğeri olmuştur. Yerel halkın bu konudaki olumsuz tutumları dört gerekçeyle dayanmaktadır. Bunun birinci sebebi sadakat kaygısıdır. Vatandaşa mültecilerin Türkiye'ye bağlı olmadığı ve güvenilir olmadığı algısı hâkimdir. İkinci sebebi etnik milliyetçiliktir. Türk vatandaşlığının yalnızca etnik Türkler için olduğu inancı hâkimdir. Üçüncü sebep istilacı algısıdır. Mültecilerin topluma yabancı ve müdahaleci olarak görülmesi buna engeldir. Son olarak kaynak paylaşımı sorunudur. Maddi yardım, iş ve diğer kıt kaynakların öncelikle Türk vatandaşlarına verilmesi gerektiği düşüncesi hâkimdir (Güney, 2022: 523-528).

Ancak buna rağmen 2017 düzenlemesiyle yabancıların taşınmaz edinimi, iş kurması veya yatırım yoluyla vatandaşlık kazanması belirli yatırım tutarlarına bağlanarak kurumsallaştırılmıştır. Ekonomik gerekçelerle savunulan bu model, özellikle büyük şehirlerde yoğun yabancı nüfus birikimi nedeniyle milliyetçi kesimlerde kimlik ve toplumsal bütünlük kaygılarını artırmıştır (Özçelik, 2024: 183-185). Bu anlamda 2016 sonrası süreçte ensar-muhacir söylemi siyasal söylem olarak sürdürülse de bu ruhun toplumsal anlamda önemini yitirdiği anlaşılmaktadır (Kaya, 2022:18). Bu hususta 2016'da Kilis'te yaptığı bir konuşmada Cumhurbaşkanı Erdoğan, Suriyelilerin Türk vatandaşlığına alınmasına olumlu baktığını ifade etmişse de parti tabanında ve kamuoyunda çıkan rahatsızlık nedeniyle AK Parti söylem değişikliğine giderek, Suriyelilerin

geçici koruma altında olduklarını, 10 yıl geçse dahi genel vatandaşlığa hak kazanamayacaklarını ve yalnızca istisnai durumlarda vatandaşlık verilebileceğini kamuoyuna açıklamışlardır¹³ (Özçelik, 2024:186-187). Bu algı değişimiyle insani temelli açık kapı yaklaşımı da değişmiş; sonrasında çalışma izni ve sınırlı vatandaşlık uygulamalarıyla kısmi entegrasyon yönelimi benimsenmiştir (Özer ve Güneş Güllal, 2023:269-273).

AK Parti iktidarı Suriyelileri Osmanlı milletinden sayarak meseleye Yeni Osmanlıcı pencereden baksa da Türk halkı Suriyelileri kendi milletinden görmemiş, misafir algısından vatandaş algısına doğru dönüşüm başlayınca halk tepkileri de artmıştır. Türkiye’de yapılan araştırmalar bu tepkileri açıkça göstermektedir. Metropoll Araştırma Şirketi’nin Ağustos 2021 verilerine göre, katılımcıların %67’si Türkiye’nin sınırlarını mültecilere tamamen kapatması gerektiğini belirtmiştir. Benzer biçimde, BMMYK tarafından Mart 2022’de gerçekleştirilen ankette, Türk vatandaşlarının %48’i hükümetin Suriyeli mültecileri Suriye’ye geri göndermesini desteklediğini ifade etmiştir (Tahiroğlu, 2022).

AREDA Survey’in Mayıs 2024 araştırmasına göre ise Türk toplumunun %73,4’ü¹⁴ Suriyeli sığınmacıları tehdit olarak gördüklerini belirtmişlerdir. İstanbul’da 720 kişiyle yapılan saha çalışması da bu algının “yukarıda bahsedilen” ekonomik, kültürel ve güvenlik boyutlarında yoğunlaştığını göstermektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu Suriyelilerin ekonomiye katkı sağlamadığını (%77,4), ortak bir toplumsal aidiyet kurulamayacağını (%81,8) ve kültürel farklılıkların belirgin bir gerilim kaynağı olduğunu düşünmektedir. Ayrıca Suriyelilerin Türkiye’nin kültürel sürekliliği üzerinde olumsuz etki yaratacağını düşünenlerin oranı %75,7’ye, gelecekte nüfus artışının ulusal güvenliği tehdit edeceğini belirtenlerin oranı ise %87,2’ye ulaşmaktadır. Genel olarak katılımcıların %83’ü Suriyelileri doğrudan ulusal güvenlik tehdidi olarak değerlendirmektedir. Üstelik bu sonuçlar, Suriyeli nüfusun görece düşük olduğu İstanbul’da elde edilmiştir. Bulgular, sığınmacı varlığının toplumsal tansiyonu artıran ve olası provokasyonlara açık bir ortam oluşturduğunu göstermektedir (Karaca, 2024).

Öyle ki araştırmalar mülteci oranının düşük olduğu Bolu’da da benzer sonuçlar açığa çıkarmıştır. Bolu hem muhafazakâr milliyetçi siyasal yapısı

13 Bu kapsamda Aralık 2023 itibarıyla Türkiye’de yaklaşık 3,7 milyon Suriyeli geçici koruma statüsünde bulunmakta iken 238 bin kişi ise istisnai vatandaşlık yoluyla Türk vatandaşlığı olmuştur (Özçelik, 2024:186-187).

14 Esad’ın devrilmesinden sonra Mart 2025’de yapılan araştırma sonucuna göre ise bu oran % 45,7’ye gerilemiştir (AREDA Araştırma Eğitim Danışmanlık, 2025). Bunun sebebi vatandaşın Suriyelilerin ülkelerine döneceğine ilişkin bir psikolojik rahatlığa erdiğinin göstergesi olarak okunabilir.

hem de mültecilere yönelik açıkça dışlayıcı tutum sergileyen yerel yönetim pratikleri nedeniyle dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Bolu'nun etnik ve dinsel açıdan görece homojen bir nüfusa sahip olması Suriyelilerin yerel halk için belirgin bir “öteki” kimlik grubu olarak algılanmasına zemin hazırlamaktadır. Bolu örneği, yerel düzeyde mültecilere yönelik milliyetçi duyarlılıkların ve dışlayıcı tutumların nasıl şekillendiğini görünür kılmaktadır. Şehrin belediye yönetiminin mültecilere yönelik sosyal yardımların kesilmesi yönündeki açıklamaları, yerel siyasal iklimdeki milliyetçi-güvenlikçi yönelimi yansıtmaktadır. Bu durum ulusal kimlik, vatandaşlık ve aidiyet tartışmalarının daha sert biçimde yürütülmesine zemin hazırlamıştır. Çalışmanın bulguları, Suriyelilerin hem vatandaşlığa alınmalarına hem de uzun süreli yerleşmelerine yönelik güçlü bir direnç olduğunu; bu direnç biçimlerinin ise milliyetçi ve şoven söylemleri yeniden üreterek meşrulaştırdığını göstermektedir (Güney, 2022:519-520).

Yapılan bir başka araştırmada ise Türklerin Suriyelilerle ilgili söylemleri ön plana çıkmaktadır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre Türk vatandaşları Suriyelilerin “ülkelerini terk eden vatan hainleri olduklarını, üretmeden tükettiklerini, onların külfetinin vatandaş tarafından yüklenildiğini, korkak olduklarını, Arapların geçmişte Türkleri arkalarından vurduklarını ve bu nedenle güvenilmemesi gerektiğini, Suriyelilerin gezmeyi eğlenmeyi sevdiklerini, kadınlarının çok süslü olduklarını, gençlerimizin Afrin için yani onlar için mücadele ederken ve ölüyorken onların yatıyor ve eğleniyor olduklarını, onlara sunulan imkânların Türklere sunulmadığını, Suriyelilerin vergi ödemediklerini, siyasal iktidarın kendi vatandaşına Suriyeliler kadar değer vermediğini, Suriyelilerin gelip Türklerin işini elinden aldığını, Suriyeliler yüzünden kiralara arttığını” düşünmektedirler (Kaya, 2022: 11-13). Bu söylemler Türk milletinin Suriyelileri “hükümetin savunduğu gibi aynı milletten değil” “öteki” olarak gördüklerini göstermektedir.

Dolayısıyla söz konusu araştırmaların sonuçları, halkın beklentilerinin hükümetin 2011-2016 döneminde sürdürdüğü muhafazakâr-milliyetçi Yeni Osmanlıcı yaklaşım yerine teritoryal milliyetçiliğe yöneldiğini göstermektedir. Bu tür araştırma sonuçlarının tahliliyle AK Parti'nin söylemi de zaman içinde insani temelli “açık kapı” yaklaşımından, “yeni göç akımlarının önlenmesi” ve “mevcut Suriyelilerin uluslararası hukuka uygun biçimde (2017 itibarıyla) gönüllü ve güvenli geri dönüşünün sağlanması” yönünde teritoryal perspektifte evrilmiştir (Özçelik, 2024:181-182; Özer ve Güneş Güllal, 2023:269-273). Bu kapsamda kalıcı olanlar (vatandaşlık alan ve alma imkânı olanlar) için uyum, geri kalanları için ise geri dönüş politikaları önemli hale gelmiştir. Bu esnada ülkede olan tüm Suriyeliler içinse bazı kolaylıklar sağlanması çalışmaları ise sürdürülmüştür.

2016'da çıkarılan Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, geçici koruma kimliği alanların altı ay sonra çalışma izni başvurusu yapabilmesini öngörmüş; Suriyelilerin kayıtlı bulundukları ilde çalışması ve işyerlerindeki oranlarının %10'u geçmemesi şart koşulmuştur (Özer ve Güneş Gülal, 2023:265-266). Bu değişiklik ülkede Suriyeli işgücünün yerel halk için risk oluşturmasını önlemeyi ifade etmesi açısından önemlidir.

Öte yandan Türkiye'de Suriyelilerin misafirligi uzayınca Millî Eğitim Bakanlığı, Geçici Eğitim Merkezlerini kapatarak Suriyeli öğrencilerin Türk okullarına yönlendirilmeyi kararlaştırmıştır. Bu adımın toplumsal uyumu güçlendireceği ve güvenlik kaygılarını azaltacağı öngörülmüştür. Aynı doğrultuda hükümet, biyometrik kayıt sistemini genişleterek üç milyondan fazla Suriyeliyi kayıt altına almıştır (Özçelik, 2024:181-182). Böylece hem güvenliği hem de uyumu önemseyen politikalar sürdürülmüştür.

Diğer yandan Türk halkından gelen tepkiler nedeniyle AK Parti, Suriye'den kaynaklanan tehditlere karşı üç temel güvenlik önceliği geliştirmiştir: Bunlardan ilki “terörle mücadele”dir. Bu kapsamda IŞİD ve YPG/PYD gibi örgütlerin sınır bölgelerinde güç kazanmasını engellemek için sınır ötesi operasyonlara yönelmiştir. İkincisi “mülteci akını yönetimi”dir. Bu kapsamda gözetleme sistemleri ve fiziki bariyerlerle kontrolü sağlamaya çalışmıştır. Sonuncusu ise “sınır güvenliği ve güvenli bölge”dir. Bu kapsamda askeri operasyonlarla güvenli bölgeler oluşturulmuş, hem sınır güvenliği sağlanmış hem de Suriyeli mültecilerin güvenli geri dönüşü hedeflenmiştir (Şahin, 2025:27-28).

Türkiye sınır geçişlerini azaltma niyetiyle 2016 başlarında, Suriye vatandaşları için yeni vize düzenlemeleri uygulamaya koymuş ve 2017 yazı itibarıyla Türkiye-Suriye sınırında 590 kilometre uzunluğunda bir beton duvar inşasını tamamlamış; ayrıca İran sınırında 144 kilometre uzunluğunda başka bir sınır duvarı inşa sürecini başlatmıştır (Ataç vd., 2017:15).

Buna ilaveten Suriyeliler için Suriye sınırları içinde güvenli bölgeler oluşturularak bu bölgelerde yerleşim alanları tesis etme stratejisi için Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından harekâtlar gerçekleştirilmiş, terörist unsurlar temizlenerek, söz konusu bölgelerde mültecilerin yerleşimini kolaylaştırmak istenmiştir (Tepealtı, 2020:198). Bu kapsamda Fırat Kalkanı Harekâtı (2016) ile IŞİD'in sınır hattındaki tehdidini azaltmayı ve güvenli bir bölge oluşturarak Suriyeli mültecilerin geri dönüşünü kolaylaştırmayı hedeflemiştir. Zeytin Dalı Harekâtı (2018), Afrin'de YPG ve PYD kaynaklı tehditlere karşı alınan bir önlem olarak öne çıkmış, Türkiye sınır bölgesinde istikrarı sağlama çabası göstermiştir. Barış Pınarı Harekâtı (2019) ile sınır boyunca yaklaşık 30 kilometrelik bir güvenli bölge oluşturulmuş ve mültecilerin geri dönüşü teşvik

edilmiştir. Bu operasyonlar, aynı zamanda Türkiye'nin güvenlik kaygılarını gidermeye yönelik gerçekleşmiştir (Şahin, 2025:27).

2011'den bu yana Suriyelilerin gelişile artan nüfus, kira, altyapı ve iş gücü piyasasında ciddi baskılar yaratarak toplumsal hoşnutsuzluğu artırmış, bu külfeti hem devletin hem de vatandaşın sırtına yüklemiştir (Şahin, 2025: 28-29). Türkiye'nin Kuzey Suriye'deki güvenli bölgede yaklaşık 2,5 milyon kişiye yönelik hizmet ve konut projeleri yürütmesi, geri dönüşü teşvik için 100 bin konut¹⁵ inşa etmeyi taahhüt etmesi ile birlikte Suriyelileri koruması Türkiye'ye yaklaşık 100 milyar dolar maliyet getirmiştir. AB'nin sağladığı toplam 9 milyar avro destek bu yükün küçük bir bölümünü karşılamıştır (Tahiroğlu, 2022). Bu harcamalar Suriyelilerin gönüllü geri dönüşünü teşvik etmeye yönelik politikalar olarak artarak sürmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Bu politikalarla Suriye'den yeni göçler engellenebildiği gibi bazı Suriyelilerin güvenli bölgelere dönüşü de mümkün olmuştur¹⁶ (BBC Türkçe, 2025; Genco, 2020; Öztürk, 2024).

Hükümetin tüm bu geri dönüşü destekleme girişimleri sürerken halk nezdinde Suriyelilere yönelik rahatsızlık sürmüştür. Temmuz 2017'de sosyal medyada #suriyelilerevine dönsün, #suriyelilersınırdışıedilsin ve #suriyeliistemiyoruz gibi hashtagler viral hâle gelmiş, neredeyse bir hafta boyunca Türkiye'de Twitter'ın en popüler trendleri arasında yer almış ve Suriyeli mültecilere yönelik toplumsal nefret ve ırkçılığın yoğunlaşmasına aracılık etmiştir (Ataç vd., 2017:15).

Bu algısal değişim, zamanla fiziksel şiddet olaylarına da dönüşmüştür. 2016 yılı Temmuz ayında Ankara'nın Demetevler ilçesinde gerçekleşen olaylar, Suriyelilerin iş yerleri ve evlerinin yerel halk tarafından saldırıya uğrayıp yağmalanmasıyla sonuçlanmıştır. (Ataç vd., 2017:15). 2017 yılında İzmir'de bir grup, mültecilere yönelik saldırıda bulunarak beş yüz kişiyi bölgeden ayrılmaya zorlamıştır (Tahiroğlu, 2022). Bu yıllarda yaşanan daha bir çok hadise hükümeti baskı altında bıraktığından yaşanan hadiseler nedeniyle 2017 yılında Başbakan Binali Yıldırım Suriyelilere ilişkin söylemini milliyetçi bir çizgiye kaydırarak, sınır dışı edilecek Suriyelilerin geri gönderileceğini kamuoyuna güvence olarak duyurmuştur (Ataç vd., 2017:15).

15 Bu rakam 26 Haziran 2022'de İç işleri Bakanı Süleyman Soylu tarafından 240 bin olarak zikredilmiştir (Kaya, 2022:14).

16 Bakan Yerlikaya, Esad'ın ülkeyi terk etmesinin ardından ülkesine dönen Suriyeli sayısı 550 bin ve 2016'dan beri gönüllü geri dönüş kapsamında ülkelerine dönen toplam Suriyeli sayısının ise 1 milyon 290 bine ulaştığını ifade etmektedir. 5Aralık 2025 tarihi itibarıyla kayıtlı son Suriyeli sayısı ve verileri için bakınız (BBC Türkçe, 2025).

Suriyelilerin bu süreçte de ülkeden ayrılmaması üzerine 2019'da İstanbul'da, doğrulanmamış haberler üzerine mültecilere karşı taşlı ve sopalı saldırılar gerçekleşmiş; 2021'de Ankara'da mültecilere ait dükkânlar tahrip edilmiştir. 2022 yılında ise Osmaniye'de geçici göçmen barınağından kaçan bir grup, güvenlik güçlerinin ateş açması ve silahlı çeteler tarafından takip edilmesiyle karşı karşıya kalmıştır. Tüm bunlar Türkiye'deki mülteci karşıtı kamuoyunun ekonomik, kültürel ve sosyal faktörlerle şekillendiğini ve artan milliyetçi söylem ile birlikte şiddet eğilimlerini beslediğini göstermektedir. Mültecilerin güvenliği ve toplumsal uyumunu tehdit eden bu ortam, hem devlet politikaları hem de medya ve sosyal medya aracılığıyla pekiştirilmektedir (Tahiroğlu, 2022).

Çok sayıda Suriyeli bu süreçte ülkelerine dönecekken sorunları da gittikçe büyümüştür. Eğitim, çalışma ve vatandaşlık alanlarında ciddi sorunlar devam ettiği gibi 1,1 milyon okul çağındaki Suriyeli çocuğun yaklaşık 400 bininin eğitim dışında kalması gelecek yıllara dair önemli bir sorundur. Kayıt dışı çalışma yaygın olup mülteciler düşük ücretli ve güvencesiz işlere bağımlı durumdadır. Türkiye'de doğan 750 bin civarındaki çocuğun vatansız kalma riski devam etmektedir. Afgan ve Iraklı sığınmacılar daha sınırlı koruma statülerine sahip olup uzun süre üçüncü ülkelere yerleştirilmek için beklemektedir; kayıtsızlar ise tamamen güvencesizdir (Tahiroğlu, 2022). Bu kapsamda Arap Baharı'nın ilk döneminde Suriye'de demokratik dönüşümü desteklemek amacıyla rejim karşıtlarını destekleyen Türkiye (Turan, 2022:420-422), yeni bir politika yaklaşımı benimseyerek Esad ile anlaşma seçeneğini değerlendirmeyi gerekli görmek durumunda kalmıştır (Tasnim Haber Ajansı, 2022).

Tüm bu eylemler Suriyelilerin Türkiye'de kalma isteğini de azaltmıştır. 2020 yılında gerçekleştirilen Suriyeliler Barometresi çalışmasında, "Türkiye sınırlarını yeniden açarsa ülkeyi terk eder misiniz?" sorusuna Suriyelilerin %80,1'i gitmeyecekleri yönünde yanıt vermişken 2021'de tekrarlanan araştırmada bu oran %55,1'e düşmüştür. Böylece Türkiye'de kalma eğiliminin belirgin biçimde zayıfladığı görülmüştür (Özer ve Güneş Güllal, 2023:260).

Son yıllarda Avrupa'da belirginleşen milliyetçilik dalgası, küreselleşmenin bütüncül dünya yaklaşımıyla çelişen bir eğilim ortaya koymaktadır. Son yıllardaki seçimler, Avrupa Parlamentosu ve Fransa örneklerinde görüldüğü üzere, göç karşıtı aşırı sağ partilerin kurumsal düzeyde güç kazandığını göstermektedir. Bu eğilim, göçün yoğunlaştığı diğer bölgelerde olduğu gibi Türkiye'de de etkisini hissettirmiştir (Karaca, 2024).

Türkiye'deki seçmenlerin önemli bir bölümünün mülteci meselesini ekonomiden sonra ülkenin en önemli sorunu olarak değerlendirdiği bir ortamda göçün yarattığı sorunlara bir de muhalefet baskıları dâhil olmuştur (Secen vd., 2024:423). Cumhurbaşkanı Erdoğan mülteci meselesine daha çok insani ve

dini bir çerçeveden yaklaşmış, Suriyeli mültecilerin “onurlu ve gönüllü” geri dönüşünü mümkün kılacak koşulları yaratmak istemiştir (Tahiroğlu, 2022).

İktidar blokunda yer alan AK Parti ve MHP’nin göçe ilişkin tutumları milliyetçilikten beslenmekle birlikte bu ideolojiyle farklılaşan yönler de taşımaktadır. AK Parti, göçü ulusal kimliğe yönelik bir tehditten ziyade Türkiye’nin bölgesel etkisini artıran ve ülkeyi merkeze alan daha geniş, hatta emperyal nitelikte bir vizyonun unsuru olarak değerlendirmiştir. MHP ise göçmenlerin önemli bir bölümünün Türk kimliğiyle bağlantılı topluluklardan oluştuğunu vurgulayarak göçü demografik bir risk olarak değil; tersine Türkiye’nin uzun vadeli nüfus dengesini yeniden şekillendirmede işlevsel bir araç olarak görmüştür. Nitekim parti, geçmişte muhalefetteyken benimsediği göç karşıtı sert söylemi Cumhur İttifakı içinde belirgin biçimde yumuşatmıştır (Balta, 2023). Ancak diğer partiler için durum sabrın tükendiğini göstermiştir.

Öyle ki MHP’nin AK Parti’ye yakınlaşan tutumu MHP’nin geleneksel milliyetçiliğinden farklı iki yeni milliyetçilik biçiminin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bunlardan biri, İYİ Parti ile temsil edilen laik ve liberal milliyetçilik olup diğeri ise Zafer Partisi ile temsil edilen popülist, aşırı sağ milliyetçilik olmuştur (Secen vd., 2024:423).

Muharrem İnce, Sinan Oğan ve özellikle Ümit Özdağ’ın liderliğindeki Zafer Partisi, göçmen karşıtı söylemleri yoğunlaştırarak hem muhalefet seçmenini hem de kararsız milliyetçi seçmenleri etkilemiş; böylece göç konusu seçim rekabetinin ana eksenlerinden biri hâline gelmiştir (Balta vd., 2023:5-7). İYİ Parti ise Türklüğü daha çok etno-kültürel bir kimlik üzerinden tanımladığı için büyük göç dalgasını demografik bir tehdit olarak sunmuş; Zafer Partisi ile benzer biçimde göçün Türk kimliğini dönüştüreceğini savunmuştur. CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nun seçim kampanyasını göç karşıtlığı üzerine kurması ise, göçü “yerlilik” ve “millilik” üzerinden yeniden çerçeveleyen güçlü bir siyasal dilin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu anlamda muhalefet, göçü Türkiye’nin seküler kimliğine yönelik kültürel bir tehdit olarak görmüştür. Böylece göç meselesi, seçim ortamında belirginleşen seküler milliyetçilik-muhafazakâr milliyetçilik ayrımının da önemli bir kırılma alanına dönüşmüştür (Ceylan vd., 2025; Balta, 2023).

Pek çok siyasal analist, CHP’nin 2019 yerel seçimlerindeki başarısını, seçim sürecinde Suriyelilerin geri dönüşü yönündeki söylemlerine bağlamaktadır. Ağustos 2021’de kurulan Zafer Partisi, neredeyse tamamen göç karşıtlığı üzerine inşa edilmiş bir siyasal söylem geliştirmiştir. Kısa sürede sosyal medyada büyük bir takipçi kitlesine ulaşan Özdağ’ın paylaşımları, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın benzer içeriklerine kıyasla çok daha fazla etkileşim almış ve bu durum Türkiye siyasetinde mülteci karşıtı söylemin mobilize edici gücünü

göstermiştir. Bugün neredeyse tüm büyük partiler, ton farklarına rağmen, seçildikleri takdirde mültecilerin geri dönüşünü sağlama vaadinde bulunarak teritoryal milliyetçiliğe odaklanmaktadır. Tüm bu muhalif partiler Erdoğan hükümetini “Türkiye’nin demografik yapısını değiştirmekle” suçlamaktadır. CHP ve İYİ Parti seçim vaadi olarak Esad ile görüşmeye hazır olduklarını belirterek geri dönüş süreçlerini hızlandırma taahhüdünde bulunurken, DEVA ve Gelecek Partisi Suriyeli mültecilerin ülke içinde hareketliliğinin sınırlandırılması veya üçüncü ülkelere yerleştirilmeleri gibi daha kısıtlayıcı yaklaşımları desteklemektedirler (Tahiroğlu, 2022).

Tüm bunlardan yola çıkarak söylenebilir ki, 2016 sonrası dönemde AK Parti’nin göç politikaları, klasik etnik veya kültürel milliyetçilik anlayışlarından ziyade, devletin egemenlik alanını, sınır güvenliğini ve toplumsal bütünlüğü merkeze alan teritoryal milliyetçilik çizgisine yönelmiştir. Artan Suriyeli nüfusun yarattığı ekonomik ve demografik baskılar, vatandaşlık tartışmaları ve AB ile yaşanan gerilimler, göçün giderek ulusal güvenlik söylemi içinde yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Bu süreçte hükümet, ülkenin toprak bütünlüğünü, demografik istikrarını ve toplumsal düzenini koruma iddiasıyla sınır kontrollerini sertleştirmiş, geri gönderme politikalarına ağırlık vermiş ve vatandaşlık rejimini daha seçici hâle getirmiştir. Böylece göç yönetimi, devletin coğrafi alanının korunması ve nüfus yapısının kontrol edilmesi üzerinden şekillenen teritoryal milliyetçi bir güvenlik paradigmasına dönüşmüştür.

Öte yandan 2016 sonrası AK Parti’nin göç politikası, yalnızca teritoryal milliyetçiliğin güvenlik odaklı refleksleriyle değil, aynı zamanda muhafazakâr milliyetçiliğin kültürel uyumluluk vurgusu ve Yeni Osmanlıcılığın bölgesel nüfuz arayışıyla birlikte şekillenmiştir. Sınırların kapatılması, geri gönderme politikalarının güçlenmesi ve demografik istikrara yapılan vurgu, göçün güvenlikleşmesini ve teritoryal milliyetçiliğin hâkimiyetini gösterirken; Türkiye’de kalacak Suriyelilere yönelik uyum politikaları ve gönüllü geri dönüş söylemi muhafazakâr kapsayıcılığın devam ettiğine işaret etmektedir. Öte yandan kuzey Suriye’de inşa edilen yerleşim alanları ve altyapı projeleri Türkiye’nin bölgesel etki alanı oluşturma stratejisiyle uyumlu Yeni Osmanlıcı bir mekânsal-siyasi projeksiyona karşılık gelmektedir. Böylece 2016 sonrası göç yönetimi, güvenlik, kimlik ve bölgesel vizyonun iç içe geçtiği çok katmanlı bir milliyetçilik anlayışıyla yeniden tanımlanmıştır.

5.SONUÇ

AK Parti’nin 2002-2011 dönemindeki göç politikaları, Türkiye’nin modern göç yönetimine geçişini sağlayan kurumsal ve hukuki dönüşümlerin yanında, parti ideolojisinin dış politika öncelikleriyle birleştiği bir liberal açılım evresi

olarak şekillenmiştir. Cumhuriyet'in erken döneminden itibaren etnik kriterlere dayalı göç rejimini sürdüren Türkiye, AK Parti iktidarının ilk yıllarında AB müktesebatıyla uyum sağlama zorunluluğu nedeniyle kapsamlı bir mevzuat değişim sürecine girmiştir. 1999 Helsinki Zirvesi sonrası hızlanan AB uyum süreci; sınır yönetimi, geri kabul anlaşmaları, insan ticaretiyle mücadele ve iltica kapasitesinin güçlendirilmesi gibi alanlarda Türkiye'yi liberal normlarla uyumlu yeni bir göç sistemi kurmaya yöneltmiştir. Bu süreçte göç politikalarının yönünü belirleyen temel unsur, iç politik aktörler veya toplumsal talepler değil, uluslararası yükümlülüklerin ve dış politika hedeflerinin oluşturduğu baskı olmuştur. Dolayısıyla göç politikaları, etnik merkezli hukuki mirasın sınırlarını aşarak daha çok AB'nin normatif çerçevesi tarafından şekillenen, teknik ve kurumsal kapasite inşasına dayalı bir modele evrilmiştir.

Bu dönemde AK Parti'nin dış politika vizyonu ile göç politikası arasında belirgin bir stratejik uyum görülmektedir. Partinin 2000'li yılların ortasında benimsediği bölgesel açılım politikası, vize serbestisi uygulamalarıyla doğrudan desteklenmiş; göç, Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesini artıran bir dış politika aracına dönüştürülmüştür. Orta Doğu, Balkanlar ve Kuzey Afrika ülkeleriyle yapılan vize muafiyeti anlaşmaları, hem ekonomik entegrasyonu hem de komşu ülkelerle karşılıklı bağımlılık ilişkilerini güçlendirme amacı taşımıştır. Bu bağlamda AK Parti'nin "komşularla sıfır sorun" ve bölgesel etkinlik hedefi, sınırların esnetilmesi ve göç hareketliliğinin kolaylaştırılmasıyla uyumlu bir tasarıma sahiptir. Erdoğan'ın Ermeni işçilere yönelik söylemi gibi örnekler, göçün insani bir jestten çok uluslararası ilişkilerde stratejik bir esneklik aracı olarak konumlandığını göstermektedir. Bu durum, AK Parti ideolojisindeki muhafazakâr duyarlılığın pragmatik bir dış politika anlayışıyla harmanlandığını ve göçün bu dönemde güvenlik eksenli değil, diplomatik fırsat üreten bir araç olarak ele alındığını ortaya koymaktadır.

Diğer yandan düzensiz göçün artması, sınır kontrollerinin sıklaştırılması ve insan kaçakçılığıyla mücadelede sert tedbirlerin alınması, Türkiye'nin AB tarafından fiilen bir tampon bölge rolüne itildiğini göstermektedir. Bu anlamda AK Parti'nin göç politikası, bir yandan liberal normlara uyum sağlarken, diğer yandan ulusal çıkar ve güvenlik hassasiyetlerini koruyan ikili bir yapıya sahip olmuştur. Partinin ideolojik zemini olan muhafazakâr millî kimlik vurgusu bu dönemde göç politikasını doğrudan belirlemese de, coğrafi çekincenin korunmasına yönelik ısrar, milliyetçi devlet aklının tamamen geri çekilmediğini göstermektedir. Bu çerçevede 2002-2011 dönemi, AK Parti'nin göç politikalarının hem liberal normlarla uyum arayışını hem de ulusal kimlik ve güvenlik eksenli geleneksel devlet refleksinin sürdüğünü ortaya koyan hibrit bir yapı sergilemektedir.

2011-2016 dönemi AK Parti göç politikaları ise, Türkiye'nin hem iç siyasal dengeleri hem de bölgesel rolünü yeniden tanımlama çabası ile şekillenmiştir. Bu dönemde Suriye'den başlayan kitlesel göç akını, AK Parti tarafından sadece insani bir kriz olarak değil, aynı zamanda Türkiye'nin ulusal kimliğini ve toplumsal bütünlüğünü yeniden inşa etme bakış açısıyla ele alınmıştır.

Muhafazakâr milliyetçilik çerçevesinde bakıldığında, Suriyeli mültecilerin Türkiye'de barınması, toplumun muhafazakâr kesimleri için tarihi, dini ve kültürel bir sorumluluk alanı olarak sunulmuş; bu yaklaşım hem toplumsal meşruiyet kazanmak hem de AK Parti'nin seçmen tabanını pekiştirmek açısından önemli bir rol oynamıştır. İktidarın ensar-muhacir söylemi, göç yönetiminin yalnızca ekonomik ve insani bir mesele olarak değil, aynı zamanda ideolojik ve kimliksel yaklaşımla kurgulandığını ve meşrulaştırıldığını göstermektedir.

Yeni Osmanlıcılık perspektifi ile bakıldığında ise, 2011-2016 dönemi göç politikaları Türkiye'nin bölgesel etkisini artırma ve dış politikada "liderlik" rolünü pekiştirme stratejisi ile de ilişkilendirilebilir. Suriyeli mültecilerin kabulü ve çeşitli insani yardımlar, AK Parti'nin Orta Doğu'daki liderlik iddiasını güçlendiren bir araç olarak işlev görmüştür. Böylece göç politikaları, hem Türkiye'nin uluslararası imajını şekillendiren bir diplomatik araç hem de içeride milliyetçi-muhafazakâr bir toplumsal dayanışma zemini yaratma stratejisi olarak işlev kazanmıştır.

Ancak 2016 sonrası AK Parti dönemi, Türkiye'nin göç politikalarında ve ideolojik yönelimlerinde belirgin bir dönüşüm sergilemektedir. Başlangıçta Suriyeli mülteciler karşısında sergilenen insani ve misafirperver yaklaşım, partinin muhafazakâr-ümmeîçi söylemi ile uyumlu biçimde sürdürülmüşse de, mülteci sayısının hızlı artışı, ekonomik maliyetlerin yükselmesi ve toplumsal tepkilerin yoğunlaşması, partiyi göç politikasında teritoryal milliyetçi önceliklere yöneltmiştir. Bu süreçte AK Parti, göç meselesini sadece insani bir sorumluluk olarak değil, aynı zamanda ulusal güvenlik, sosyal uyum ve teritoryal bütünlük bağlamında yeniden tanımlamıştır.

Partinin söylem ve uygulamalarında baskın hâle gelen teritoryal milliyetçilik; Suriyelilere tanınan sınırlı entegrasyon imkânları, geri dönüş vurgusu ve geçici statü anlayışıyla somutlaşsa da, Türkiye'de kalması muhtemel Suriyelilere yönelik uyum politikaları ile gönüllü geri dönüş söyleminin sürdürülmesi, muhafazakâr kapsayıcılığın tamamen ortadan kalkmadığını göstermiştir. Bu anlamda Parti, ekonomik ve toplumsal gerçekleri dikkate alan politikalar geliştirirken, aynı zamanda ideolojik olarak ulusal kimliği, güvenliği ve toplumsal bütünlüğü önceleyen yaklaşımını ve ideolojik duruşunu da devam ettirmiştir.

Kaynakça

- 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Kabul Tarihi: 4/4/2013
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*, 1.Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.
- Adil, B. (2020). *Türkiye'nin göç yönetimi stratejisi ve Türkiye'de yaşayan Suriyelilere yönelik tutumlar: Ankara ili örneği*. (Doktora Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Akçay, E. Y. & Deniz, H. E. (2021). Uluslararası göç koridorunda Akdeniz havzası ve Türkiye, U. Kedikli & G. Telatar (Ed.), *Bölgesel Güvenlik Sorunları Ekseninde Türkiye içinde*, (ss. 361-383). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akıncı, A. (2014). Milliyetçilik kuramları, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1), 131-150.
- Akıncı, B., Nergiz, A. & Gedik, E., (2015, Temmuz-Aralık). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.
- Akkoyunlu Ertan, K., & Ertan, B. (2017). Türkiye'nin göç politikası. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, 1(2), 7-39.
- Akman, A. (2008). Etnik-sivil kurmsal ikileminin ötesinde: Modernist milliyetçilik, milliyetçilik kuramında etnik/sivil milliyetçilik karşıtlığı, T. Bora & M. Gültekinil (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik içinde*, (ss.81-90). 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aksel, D. B. & İçduygu, A. (2018, Kasım). National report on Turkey: Patterns of politicization on refugees and policy responses. *In Ceaseval Research on the Common European Asylum System* (10). Online available at: <http://ceaseval.eu/publications>.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim "international migration and intercultural communication", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 292 303.
- Aktan, C. C. (1995). Klasik liberalizm, neo liberalizm ve libertarianizm, *Amme İdaresi Dergisi*, 28(1), 3-32.
- Aktel, M. & Kaygısız, Ü. (2018). Türkiye'de göç yönetimi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 579-604.
- Akyürek, İ. B. (2007). *Mülteci hukuku ve Türkiye uygulaması*. (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- AREDA Araştırma Eğitim Danışmanlık (2025, 29 Nisan). *Araştırma: Türkiye'deki Suriyeli göçmen algısında dikkat çeken değişim*, <https://www.areda.com/arastirma-turkiyedeki-suriyeli-gocmen-algisinda-dikkat-cekten-degisim/> (Erişim Tarihi: 16.11.2025)
- Arslan, E, Öztürk, S. & Yağlı, Ş. (2023), Türkiye'de uluslararası göçlerin idari yapıya etkileri ve bakanlıkların göç yönetim süreçlerindeki rolleri, *Erciyes*

- Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 65, 7-14, <https://doi.org/10.18070/erciyesiibd.1253523>
- Arslan, E. (2024). Düzensiz göçleri engellemede sınır güvenlik duvarlarının caydırıcılığı üzerine bir değerlendirme, *Türk İdare Dergisi*, 95(500), 13–37.
- Arslan, E., Çiçek, A. & Baykal, Ö. N. (2021). Türkiye’deki siyasal partilerin geçici koruma altındaki Suriyeliler sorununa bakışı üzerine bir inceleme, F. T. Emini ve E. Arslan (Ed.), *İktisadi ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar* içinde, (ss.93-123). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Atabay, M. (2008), Anadoluculuk, T. Bora ve M. Gültekinil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik* içinde, (3.B). (İstanbul: İletişim Yayınları): 515-532.
- Atac, İ., Heck, G., Hess, S., Kaşlı, Z., Ratfisch, P., Soykan, C., & Yılmaz, B. (2017). Contested B/Orders: Turkey’s changing migration regime - An Introduction. *Movements: Journal for Critical Migration and Border Regime Studies*, 3(2), 9–21
- Ayas, M. Ö., & Ünsal, Z. E. (2024). Avrupa Birliği’nde yükselen milliyetçilik, göç ve terörizm arasındaki ilişki: Kavramsal bir analiz. *Florya Chronicles of Political Economy*, 10(2), 157–185. <https://doi.org/10.17932/IAU.FCPE.2015.010/2024.1002>
- Ayata, A., & Sütçü, E. (2022), *Avrupa’da bir güvenlikleştirme konusu olarak göç*, Ankara: İksad Yayınevi.
- Aydın, Y. (2014, Ekim). *The new Turkish diaspora policy: Its aims, their limits and the challenges for associations of people of turkish origin and decision-makers in Germany* (SWP Research Paper, No. RP 10). Stiftung Wissenschaft und Politik.
- Bahçeci, H. I. & Uzun, Ş. (2017). Türkiye’de uluslararası göç ve yerel politika, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(Özel Sayı -4), 192-208.
- Balta, E. (2023, 2 Ağustos). *Türkiye siyasi hayatında göçmen karışıklığı haritası. Yetkin Report*. <https://yetkinreport.com/2023/08/02/turkiye-siyasi-hayatinda-gocmen-karsitligi-haritasi/>
- Balta, E., Elçi, E., & Sert, D. (2023). *2023 Seçimleri ve Türkiye’deki göç tartışmaları* [Rapor]. Heinrich Böll Vakfı Türkiye Temsilciliği. <https://tr.boell.org/tr/2023/rapor-2023-secimleri-ve-turkiyedeki-goc-tartismalari>
- Baradat, L. P. (2012). *Siyasal ideolojiler: Kökenleri ve etkileri* A. Aydın, (Çev.), Birinci Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Barın, T. (2016). Farklılıkların bir arada yaşamasında liberal bir yaklaşım: Çok-kültürlülük Teorisi, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, (2), 57-88.
- Barış, İ. (2019). Modern dünyada mega deprem: Mültecilerin toplumsal sistemdeki etkisi (Suriye özel). A. Ak & M. A. Alioğlu (Ed.), *1. Ulusal Sosyal Bilimler Sempozyumu: Sosyal Bilimin Geleceği* içinde (ss. 37–44).

- Batalla Adam, L. (2012). *Turkey's foreign policy in the AKP era: Has there been a shift in the axis? Turkish Policy Quarterly*, 11(3), 139–148
- Baykal, Ö.N. (2024). *Göçmenlere yönelik istihdam politikaları*, Dezavantajlı Gruplar ve İstihdam Politikaları (Ed: Uyanık, Y ve Yüksel, A.), İstanbul: Efeakademi Yayınları
- BBC Türkçe (2025, 5 Aralık). *Türkiye'deki Suriyeliler: Son veriler neley, yeni dönemde kaç kişi döndü?*, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c75v3kz4r-9go> (Erişim Tarihi:06.12.2025)
- Billig, M. (2002). *Banal milliyetçilik*, C. Şişkolar, (Çev.), Gelenek Yayınlar, 1. Basım, İstanbul.
- Birol, E. (2024, 22 Aralık). Esad'ın A takımı Suriye'den böyle kaçtı! Dikkat çeken 2 adres, *Milliyet*, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/esadin-a-takimi-suriyeden-nasil-kacti-dikkat-ceken-2-adres-7264472> (Erişim Tarihi:29.11.2025)
- Bostan, H. (2017). Türkiye'de iç göçlerin toplumsal yapıda neden olduğu değişimler, meydana getirdiği sorunlar ve çözüm önerileri, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, (35), 1-16.
- Bozkaya, Ö. & Kınca, A. (2018). Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri ve Suriyeli yerinden edilmiş kişiler bağlamında Türkiye'nin göç politikasındaki gelişimin değerlendirilmesi, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 90-126.
- Bölükbaşı, Y. Z. (2023). Milliyetçilik-göç ilişkisi üzerine teorik bir perspektif, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(1), 44- 65. <https://doi.org/10.17153/oguuiibf.1189787>
- Calhoun, C. (2012). *Milliyetçilik*, B. Sütçüoğlu, (Çev.), 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, toplum ve kültür Cilt 2: Kimliğin gücü*, E. Kılıç, (Çev.), 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, A., & Uslu, İ. (2019). Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelen kitlesel göç hareketleri ve kabul mekanizmasındaki yaklaşımlara ilişkin bir inceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye göçleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 36. <https://doi.org/10.26650/YTA2019-619967>
- Ceylan, A., Uslu, İ., & İncedere, L. (2025). Immigration debates in recent Turkish politics and the Victory Party as an Example of an Anti-Immigrant Niche Party. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 47, 50-71. <https://doi.org/10.26650/YTA2025-1522181>
- Çetinsaya, G. (2006). Cumhuriyet Türkiye'sinde Osmanlıcılık, A. Çiğdem (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 5: Muhafazakârlık* içinde, (ss.361-381). 3.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çiçek, A. (2022). *Suriyelilerin sosyal ve siyasal entegrasyonu adana ili incelemesi*, Birinci Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.

- Çiçek, N., & Karadeniz, S. (2021). Mültecinin özneleşme talebi: Vatandaşlık. S. Karadeniz & N. Çiçek (Ed.), *Mültecilik ve Vatandaşlık: Göç Çağında Aidiyet, Haklar Ve Gelecek Sorunu içinde*. (ss.21-48). Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- Çömlekçi, M. F., & Hocaoglu-Bahadır, N. (2020). Avrupa Birliği - Türkiye ilişkileri ve seçim gündemlerinde medyada Türkiye söylemi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1130-1141, <https://doi.org/10.33206/mjss.546225>
- Delannoi, G. (1998) Milliyetçilik ve ideolojik kataliz, J. Leca (Ed.), S. İdemmen, (Çev.), *Uluslar ve Milliyetçilikler içinde*, (ss.31-38). İstanbul: Metis Yayınları.
- Demirhan, Y. & Aslan, S. (2016). Türkiye'nin sınır ötesi göç politikaları ve yönetimi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 23-62.
- Deniş, H. E. & Demircioğlu, F. (2024). Aşırı sağın yükselişi: Avrupa ve Türkiye'deki değişimin analizi, E. A. Yılmaz (Ed.), *Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Göç Politikaları içinde*, (ss. 103-128), İstanbul: TESAM Yayınları.
- Dural, B. & Yaş, S. (2007). Göç eden nüfusta grup-içi tabakalaşma ve siyasetin yeniden şekillenmesi, *Journal of Management and Economics Research*, 5(8), 22-31.
- Durgun, Ş. (2020). Türk ulusal kimliğinin dönüşümü ve Yeni Osmanlıcılık, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 299-316.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*, 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Efe, İ. (2017). Türk göç politikası: AK Parti dönemi. İ. Çağlar & A. Aslan (Ed.), *AK Parti'nin 15 Yılı içinde* (ss. 123-135). İstanbul: SETA Yayınları.
- Eker, K. (2008). *Türkiye'de yasa dışı göç sorunu* (Yayınlanmamış doktora tezi). T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, Türkiye.
- Ekşi, N. (2021). Türkiye'yi uçuruma doğru götüren göç politikası, *İktisat ve Toplum Dergisi*, <https://iktisatvetoplum.com/tu%CC%88rkiye%CC%88ren-goc-politikasi-nuray-eksi/> (Erişim Tarihi:31.08.2022)
- Elçi, E. (2022). Göçmenlere karşı tutumların parti tercihlerine etkisi: Türkiye örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı, 21(Özel Sayı), 46-73. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.1108622>
- Erat, V. (2017). Küreselleşme ve ulus-devlet sarmalında devletlerin göçmen politikası. *KAÜ İİBF Dergisi*, 8(15), 197-209. <https://10.9775/kauibfd.2017.010>
- Erdoğan, M. (1999). *Milliyetçilik ideolojisine dair, liberal düşünce*, (ss.89-98). <https://erdoganmustafa.org/wp-content/uploads/2016/10/Milliyet-C3%A7ilik-%C4%B0deolojisine-Dair.pdf> (Erişim Tarihi: 27.11.2025)

- Erol, M. & Ersever, O. G. (2014). Göç krizi ve göç krizine müdahale, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 24 (1), 47-68.
- Gellner, E. (1993), *Nations and nationalism*, London U.K.: Blackwell Publishers.
- Gellner, E. (1998). *Milliyetçiliğe bakmak*, S. Coşar, S. Özertürk & N.Soyarık, (Çev.), 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Genco, C. (2024, 20 Temmuz). Suriyelilerin güvenli bölgelere dönüşü sürüyor, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/suriyelilerin-guvenli-bolgelere-donusu-suruyor/1916314> (Erişim Tarihi:06.12.2025)
- Güler, A. (2021). Göç olgusunun çok boyutlu etkileri ve Türkiye'ye yansımaları. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 218-239.
- Güllüpinar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-85.
- Günay, E., Atılgan, D. & Serin, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de göç yönetimi. *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 37-60.
- Güney, Ü. (2022) Syrian Refugees between Turkish nationalism and citizenship, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 20(4), 519-532, <https://doi.org/10.1080/15562948.2021.1950256>
- Hacısalıhoğlu, F. (2023, 15 Mayıs), Anadoluculuk, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://yeni.ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1394/Anadoluculuk> (Erişim Tarihi:16.12.2024).
- Hayes, C. J. H. (2010). *Milliyetçilik bir din-batı siyasal düşüncesinde 'ulusalcılık' tasavvuru*-M. Çiftkaya, (Çev.), 2. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık
- Heywood, A. (2013), *Siyasi ideolojiler*, 5. Baskı, Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2014). *Siyaset*, 14. Baskı, Ankara: Adres Yayınları.
- Hroch, M. (2011). *Avrupa'da milli uyanış-toplumsal koşulların ve toplulukların karşılaştırmalı analizi*, A. Özdemir, (Çev.), 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ICMPD. (2019, March). *Türkiye'de göç politikalarının geliştirilmesinin desteklenmesi (MIND): Krizi yönetimi, göç politika döngüsü ve göç* [Karşılaştırmalı rapor].
- İçduygu, A. & Aksel, D. B. (2012, Eylül). Türkiye'de düzensiz göç, *Uluslararası Göç Örgütü*, Ankara.
- İçduygu, A., Erder, S. & Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin uluslararası göç politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere*, KOÇ Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
- İnce, C. (2023). Türkiye'nin göç politikasına genel bir bakış, *Muhakeme Dergisi*, 6(2), 84-93

- Kafadar, M. (2024, 9 Aralık). Esad devrildi, Suriyeliler geri döner mi?, *DW*, <https://www.dw.com/tr/esad-devrildi-suriyeliler-geri-d%C3%B6ner-mi/a-71001564> (Erişim Tarihi:29.11.2025)
- Kahya Nizam, Ö. (2019). *Türkiye'nin uluslararası göç deneyiminde milliyetçilik söyleminin yeniden inşası: İzmir'deki Suriyeliler örneği* (Yayınlanmamış doktora tezi). T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Isparta, Türkiye.
- Kara, P. & Korkut, R. (2010, Haziran). Türkiye'de göç, iltica ve mülteciler, *Türk İdare Dergisi*, (467), 153-162.
- Karaca, R. K. (2024, 3 Temmuz). *Göç, 3. dalga milliyetçilik ve diplomasi. Dünya*. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/goc-3-dalga-milliyetcilik-ve-diplomasi/734858>
- Karademir, A. (2017). Liberal Çokkültürcülük: (Çok)Ulusalıcı Liberalizm ve Azınlık-içindeki Azınlıklar Sorunsalı, *Kilikya Felsefe Dergisi*, 0(1), 19-41.
- Karagöz, Y., & Karaşin, Y. (2024). Sağlık çalışanlarının göçmenlere yönelik tutumlarının belirlenmesi: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 16(30), 88-98. <https://doi.org/10.20990/kilisiibfakademik.1434057>
- Karaşin, Y., & Karagöz, Y. (2023). Hekim beyin göçünü etkileyen faktörlerin ölçek geliştirme yoluyla belirlenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 26(4), 1083-1096. <https://doi.org/10.61859/hacettepesid.1351743>
- Karataş, K., Adıgüzel, Y. & Ünal, A. Z. (2018), *Göç travması*, M. Baloglu (Ed.), Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kartal, R. N. (2022). *Göçün artan milliyetçilik üzerine etkisi*. In S. İpek, C. Kılıç, & S. S. Tan (Ed.), *Sosyal bilimlerde güncel araştırmalar II içinde* (ss. 196-200). Ekin Yayınları.
- Kaya, A. (2022). *Türkiye'de artan göçmen karşıtlığının nedenleri ve çözümüne ilişkin politika önerileri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Kayahan-Yüksel, D. (2020). Değişen dünyada ayrımcılığa karşı kapsayıcı eğitim, (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) *Değişen dünyada çocuk içinde* (s. 161-177). Eğiten Yayıncılık.
- Kayahan-Yüksel, D. (2021). Pozitif Ayrımcılık ve eğitimde fırsat eşitliği., (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) *Pozitif Eğitim içinde* (s. 281-305). Eğiten Yayıncılık.
- Kayahan-Yüksel, D. ve Yüksel, A. (2022). Göç ve dil edinimi: Türkiye'de mevcut durum ve eğitim politikaları üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 158- 169. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1192514>
- Kedourie, E. (1971). *Avrupa'da milliyetçilik*, M. Halûk Timurtaş (Çev.), 1. Bası, Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

- Kerestecioğlu, İ. Ö. (2010). Milliyetçilik: Uyuyan güzeli uyandıran prensten Frankeştayn'ın canavarına, (H. B. Örs, Der.), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* içinde, (ss.309 350). 4. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kılıç, M. (2007, Aralık). Erken Cumhuriyet Dönemi Türk milliyetçiliğinin ti-polojisi, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 113-140.
- Koç, Y. (2024). Milli kimlik üzerine bir inceleme: Filistin örneği. Ş. Öztürk (Ed.), *Batı'nın 80 Yıllık Politikalarının Bir Sonucu: Filistin Meselesi* içinde (ss. 1-20). Özgür Yayınları.
- Koçak, Y. & Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fa-kültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.
- Kolbaşı Muyan, G. (2023). AK Parti döneminde Türkiye'nin diaspora politi-kası: Uzak mesafe milliyetçiliği. *International Journal of Human Mobility (IJHM)*, Özel Sayı: Göç Araştırmalarında Yeni Tartışmalar/Gözden Ka-çanlar, 16-33.
- Leca, J. (1998). Neden söz ediyorsunuz?, J. Leca (Ed.), S. İdemen, (Çev.), *Ulus-lar ve Milliyetçilikler* içinde, (ss.11-19). İstanbul: Metis Yayınları.
- Maalouf, A. (2005). *Ölümcül kimlikler*, A. Bora, (Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.
- Örselli, E. & Babahanoğlu, V. (2016). Türkiye'nin Göç yönetimi ve göç politi-kalarının gelişimi: Bir kamu politikası analizi, *Uluslararası Sosyal Araştır-malar Dergisi*, 9(43), 2063-2072.
- Özçelik, M. (2024). *Muhafazakâr siyasi partilerin karşılaştırmalı göç politikası analizi: CDU, Muhafazakâr Parti ve AK Parti örnekleri* (Yayınlanmamış doktora tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, Ö. C. (2025). Gündem belirleme kuramı bağlamında sivil toplum ku-ruluşlarının siyasal iletişimdeki rolü. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(48), 431- 446. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.1510824>
- Özer, S., & Güneş Gülal, A. G. (2023). 21. yüzyılda kitlesel göçler ve Tür-kiye'nin değişen göç politikası. *Akademik Hassasiyetler*, 10 (Cumhuriyet Özel Sayısı), 253-282.
- Özkırmılı, U. (2008). Milliyetçilik ve Türkiye-AB ilişkileri, *Dış Politika Analiz Serisi-6*, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Özkırmılı, U. (2010). *Milliyetçilik üzerine güncel tartışmalar: Eleştirel bir müda-hale*, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, C. & Tekiner, M. A. (2017). Stratejik göç yönetimi çerçevesinde Tür-kiye'de Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün konumu, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 19(1), 143 159.

- Öztürk, F. (2024, 10 Aralık). Suriyelilerin gönüllü geri dönüşü ne kadar gerçekçi, nasıl mümkün olabilir?, *BBC Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cn7rvyd0e8zo> (Erişim Tarihi:06.12.2025)
- Pusch, B., & Sirkeci, I. (2016). *Introduction: Turkish migration policy at a glance*. I. Sirkeci & B. Pusch (Ed.), In *Turkish Migration Policy* (pp. 9–22). Transnational Press London.
- Recebov, R. & Cesurhan T. (2018), Liberal milliyetçilik, H. Acar (Ed.), *Milliyetçilik Tipolojileri* içinde, (ss.29-53). (1.b). (Ankara: Nobel Yayınları).
- Refugees Association (2023, 22 August). *Number of Syrians in Turkey July 2023*, https://multeciler.org.tr/eng/number-of-syrians-in-turkey/?utm_source=chatgpt.com (Erişim Tarihi:29.11.2025)
- Samanlı, R. (2024). Hak temelli yaklaşım çerçevesinde göçmen işgücünün çalışma hayatının değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (47), 825-858. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1488411>
- Sardoğan, T. (2016). Göç ve sonrası. A. Diken & A. Buluş (Ed.), In *2nd International Congress on Applied Sciences: "Migration, Poverty and Employment"*, (ss. 149–158). Konya.
- Sayın, Y., Usanmaz, A. & Aslangiri, F. (2016). Uluslararası göç olgusu ve yol açtığı etkiler: Suriye göçü örneği, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31), 1-13.
- Secen, S., Al, S., & Arslan, B. (2024). *Electoral dynamics, new nationalisms, and party positions on Syrian refugees in Turkey*. *Turkish Studies*, 25(3), 419–449. <https://doi.org/10.1080/14683849.2024.2310850>
- Smith, A. D. (2009). *Milli kimlik*, B. S. Şener (Çev.), 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. D. (2013). *Milliyetçilik-kuram, ideoloji, tarih-*, Ü. H. Yolsal (Çev.), Ankara: Atıf Yayınları.
- Şahin, E. N. (2025). *Türkiye'nin göçmen ve mülteci politikaları: Suriye örneği. Terörizm ve Güvenlik Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 15–31. <https://doi.org/10.29329/tegad.2025.1301.2>
- Şen, M. (2014). Türkiye’de iç göçlerin neden ve sonuç kapsamında incelenmesi, *Çalışma ve Toplum*, 1(40), 231-256.
- Şenesen, İ. (2022). Kültürel kimliğe etkileri açısından göç. Z. Özlü (Ed.), *Tarihten Günümüze Göç Yolculuğu* içinde, (ss. 135–147). PA Paradigma Akademisi. <https://doi.org/ISBN9786255972293>
- Şeren-Kurular, G.Y., (2018). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe politikalarının feminist kökenleri, *Fe Dergi* 10(1), 94-108.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç idaresi Başkanlığı, (2022). *Türkiye'nin düzensiz göçle mücadelesi*, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi> (Erişim Tarihi:20.01.2022).

- Tahiroğlu, M. (2022, 20 Eylül). *Göç politikaları: Türkiye'deki mülteciler ve 2023 seçimleri*. Heinrich-Böll-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği. <https://tr.boell.org/tr/2022/09/20/goc-politikalari-turkiyedeki-multeciler-ve-2023-secimleri>
- Tamer, M. (2020). Göç, göçün nedenleri ve uluslararası göç üzerine kavramsal bir analiz, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(60), 2808-2818.
- Tarlan, K. V. (2021, 3 Ağustos). Türkiye'nin göç politikaları: Mevcut durum ve gelecek, *Birikim*, <https://birikimdergisi.com/guncel/10682/turkiyenin-goc-politikalari-mevcut-durum-ve-gelecek> (Erişim Tarihi: 31.07.2022).
- Tasnim Haber Ajansı (2022, 27 Kasım). *Erdoğan Esad'la neden normalleşmek istiyor*, <https://www.tasnimnews.com/tr/news/2022/11/27/2812690/erdo%C4%9Fan-esad-la-neden-normalle%C5%9Fmek-istiyor> (Erişim Tarihi:09.01.2023)
- TDK (2022). <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi:25.11.2022).
- Tekin, Ü. (2004). *AK Parti'nin muhafazakar demokrat kimliği*, Ankara: Orient Yayınları.
- Telsaç, C. (2022). Uluslararası ve ulusal mevzuata göre Türkiye'ye kitlesel olarak göç edenler için tanımlanan hukuki statüler. *Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-17.
- Telsaç, Ö. Y. & Telsaç, C. (2022). Göç nedeniyle oluşan temel eğitim sorunları. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 5(3), 113-122.
- Tepealtı, F. (2019, Haziran). Avrupa Birliği'ne yönelik türkiye geçişli (transit) göç hareketleri ve Türkiye'nin düzensiz göçle mücadelesi, *Doğu Coğrafya Dergisi*, (41), 125-140.
- Tepealtı, F. (2020). *Avrupa Birliği'nin göç politikaları ve Türkiye*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tolay, J. (2012). *Coming and going: Migration and changes in Turkish foreign policy*. R. H. Linden, In *Turkey and its Neighbors: Foreign Relations in Transition* (pp. 119-144). Lynne Rienner Publishers. <https://doi.org/10.1515/9781626370890-009>
- Turan, A. (2022), *20 yıllık iktidarın bir muhasebesi: AK Parti ve milliyetçilik*, Kon-ya: Eğitim Yayınevi.
- Turan, A. (2023). Türk siyasi hayatında göç yönetimi ve ideolojisi: 1923'ten 2023'e dönüşüm. Ş. Karabulut (Ed), *Tüm Yönleriyle Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi: Akademik Çözümlemeler içinde*, (ss. 103-135). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Tümtaş, M. S. & Ergun, C. (2016). Göçün toplumsal ve mekânsal yapı üzerindeki etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.

- Usta, S. & Ergün, G. (2020). Göç ve mülteci olgusu: Kavramsal çerçeve, *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 6 (24), 1063-1074.
- Uyanık, Y. (2017). Nüfus yaşlanmasının işgücü piyasaları üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 72-94.
- Uzgel, İ. & Yaramış, V. (2009). *Özal'dan Davutoğlu'na Türkiye'de Yeni Osmanlıcı Arayışlar*, (ss.1-17). https://www.academia.edu/41183129/%C3%96zal-dan_Davuto%C4%9Fluna_T%C3%BCrkiyede_Yeni_Osmanl%C4%B1c%C4%B1_Aray%C4%B1%C5%9Flar (Erişim Tarihi: 24.09.2025)
- Ünal, A. E. (2019). Küreselleşme ile önemini yitiren kültürel, ekonomik, sosyal ve siyâsî sınırlar. A. Ak & M. A. Alioğlu (Ed.), *I. Ulusal Sosyal Bilimler Sempozyumu: Sosyal Bilimin Geleceği içinde*, (ss. 23–36).
- Vatandaş, S. (2016). Avrupa'ya göçmen akışı ve Türkiye'de göç politikaları, *Bilgi Analiz, İlim Kültür Eğitim Derneği (İLKE)*, (3), 1-19.
- Vincent, A. (2006), *Modern politik ideolojiler*, A. Tüfekçi (Çev.), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Yaman, M. & Güç, E. (2016). Türkiye'de dış göçü yönetme arayışları ve göç politikaları üzerine bir analiz, M. Ercan, A. Ayata ve E. Atınok Çalışkan (Ed.), *2. Uluslararası Osmanlı Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı İçinde*, (ss.491-500). Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları.
- Yegen, C. (2018). *Siyasal iletişim, propaganda ve ulusal kimlik*, Birinci Baskı, İstanbul: Kriter Yayınları.
- Yeniçeri, Ö. (2017). *Bağımlılık paradigması ve Türk milliyetçiliği*, 7. Baskı, Ankara: Kripto Yayınları.
- Yerli, G. (2018). Türkiye'deki göç politikaları ekseninde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin kuruluş ve fonksiyonları, *Social Sciences Studies Journal*, 4(19), 2080-2086.
- Yıldız, A. (2017). Göç olgusu ve göçün ekonomik etkileri: Türkiye örneği, A. Yatkın, (Ed.), *11. Kamu Yönetimi Sempozyumu, Uluslararası Göç ve Mülteci Sorunun Çözümünde Kamu Yönetiminin Rolü içinde*, (ss.1825-1841), 28-30 Eylül 2017, Elazığ.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: Çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *Turkish Studies* (Elektronik), 9(2), 1685- 1705.
- Yılmaz, V. (2020). Suriyeli göçmenlerin yaşam memnuniyetlerinin Malatya ili özelinde araştırılması, V. Yılmaz ve Y. Atmaca (Ed.), *Türkiye'de Göçün Kentler Üzerindeki Etkileri ve Yönetimi İçinde*, (ss. 35-64). Ankara: Ekin Yayınları.
- Yılmaz, V. & Karakaya, S. (2019). İç göçün nedenleri ve sonuçlarının analizi: Muş il örneği, M. F. Çavuş (Ed.), *İşletme ve Yönetim Araştırmaları I İçinde*, (ss. 87-108), Ankara: Akademisyen Kitabevi.

- Yılmaz, V. & Mecek, M. (2023). Kavramsal ve kuramsal anlamda göç, V. Yılmaz ve M. Bimay (Ed.), *Türkiye’de Göç Yönetimi Politikaları* içinde, (ss.1-26). Ankara: Nobel Yayınları
- Yılmaz, V., Çelik Efşan, N. & Mecek, M. (2020). Suriyeli göçmenlerin kentlere etkilerinin torbalı özelinde değerlendirilmesi, V. Yılmaz ve Y. Atmaca (Ed.), *Türkiye’de Göçün Kentler Üzerindeki Etkileri ve Yönetimi* içinde, (ss.285-312) Bursa: Ekin Yayınevi
- Yükseker, D., & Çeler, Z. (2024). *Migrant integration in Turkey: Travels of a concept across borders and domains of knowledge production. Migration Studies*, 12, 1–17. <https://doi.org/10.1093/migration/mnac009>
- Yüksel, A., Gücenmez, T., & Uyanık, Y. (2024). A methodological look at the recent history of the social policy discipline. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 227-239. <https://doi.org/10.11611/yead.1380281>

